

İstanbul Hukuk Mecmuası

Başvuru: 30.10.2022
Revizyon Talebi: 03.04.2024
Son Revizyon Tarihi: 14.04.2024
Kabul: 19.04.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

19. Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Modernleşme, İktibas ve Dönüşüm: Konkordatonun Türk Hukukuna Girişi*

Ali Ekber Cinar*

Öz

19. yüzyıl Osmanlı hukuk modernleşmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Modernleşmenin en belirgin yönlerinden birini oluşturan kanunlaştırmanın önemli bir örneğini 1850 tarihli Kânûnnâme-i Ticâret oluşturmaktadır. Fransız hukukundan iktibas edilen bu kanunnamenin mehzasını 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu oluşturmaktadır. Literatürde ileri sürülen görüşler genellikle kanunnamenin mehz kanunun bir tercümesinden ibaret olduğu yönündedir. Çalışmamızda özelde 1850 tarihli Kânûnnâme-i Ticâret ile 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu arasındaki ilişkiyi, genelde 19. yüzyıl Osmanlı hukuk modernleşmesini, günümüzde hala güncelliğini koruyan ve kullanımı yaygın şekilde devam eden konkordato müessesesi üzerinden okumaktadır. Çalışmamız mehz kanunun konkordatoya ilişkin hükümleri iktibas edilirken Osmanlı kanun koyucusunun söz konusu hükümler üzerinde esaslı ölçüde değişiklikler yaptığını, mehz kanunda bulunan bazı hükümleri iktibas etmezken, mehzada yer almayan bazı hükümleri de kendiliğinden ilave ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda konkordatoya ilişkin hükümler özelinde Osmanlı kanun koyucusunun iktibas sürecinde “aktif iktibas” olarak adlandırdığımız bir tavır tuttuğunu söylemek mümkündür. Buna göre 1850 tarihli Kânûnnâme-i Ticâret’te yer alan konkordatoya ilişkin her üç hükümden en az bir tanesi Osmanlı kanun koyucusunun inisiyatifi ile sevk edilmiştir. Bu nedenle 1850 tarihli Kânûnnâme-i Ticâret’in 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu’nun aynen tercümesinden ibaret olduğu iddiasına ihtiyatlı yaklaşmak gerektiği gibi, Osmanlı hukuk modernleşmesi ve hukuk iktibas sürecinde Osmanlı kanun koyucusunun oldukça seçici ve mehza müdahale edici olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler

Konkordato, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret, 1807 Fransız Ticaret Kanunu, modernleşme, iktibas, Osmanlı Devleti, Osmanlı hukuku

Modernity, Reception, and Transformation in 19th-Century Ottoman Law: Transplantation of Concordat into Turkish Legal History

Abstract

The 19th century was a watershed for the modernization of Ottoman law. The codifications and transplantations of the 19th century included Kânûnnâme-i Ticâret (1850), a commercial code transplanted from French law, more specifically Code de commerce (1807). The dominant view in the scholarly literature considers Kânûnnâme-i Ticâret to be a literal translation of France’s Code de commerce. In this paper, I revisit this view and examine (i) the relationship between Kânûnnâme-i Ticâret and Code de commerce and (ii) the modernization of Ottoman law in the 19th century, with a specific focus on the legal procedure known as concordat. I claim that Kânûnnâme-i Ticâret differed from Code de commerce in significant ways through the many additions, deletions, and modifications the Ottomans made, and my examination demonstrates that approximately a third of the articles present in Kânûnnâme-i Ticâret have no equivalent in Code de commerce. As a result, I argue that the Ottoman legislator did not hesitate to go beyond merely transplanting European

*Çalışmanın çeşitli sayfalarındaki değerli yorum ve katkıları için (merhum) Zafer Toprak, Muhammed Sulu, Veysel Şimşek ve İstanbul Hukuk Mecmuası'nın anonim hakemlerine teşekkür ederim.

* Sorumlu Yazar: Ali Ekber Cinar (Doktora öğrencisi), McGill Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Montreal, Kanada. E-mail: ali.cinar@mail.mcgill.ca
ORCID: 0000-0002-6404-9271

Atf: Cinar AE, “19. Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Modernleşme, İktibas ve Dönüşüm: Konkordatonun Türk Hukukuna Girişi” (2024) 82(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 1. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2024.82.1.001>

ideas and ideals, taking the local context into consideration throughout the process of modernization and reception in the Ottoman Empire during the 19th century.

Keywords

Concordat, Ottoman Commercial Code (1850), French Commercial Code (1807), modernization, reception, Ottoman Empire, Ottoman law

Extended Summary

The 19th century was a watershed for the Muslim world, and the Ottoman Empire was no less affected by the drastic transformation and modernization prevailing in the region. One of the most important aspects of Ottoman modernization was the codification of various laws in various fields, an important example of which was *Kânûnnâme-i Ticâret*, a commercial code adopted in 1850.

The preamble of *Kânûnnâme-i Ticâret* clearly demonstrates that it was transplanted from French law as an adaptation of Code de commerce, the French commercial code enacted in 1807. The nature of this transplantation, however, has so far remained ambiguous, with most researchers having claimed *Kânûnnâme-i Ticâret* to be only a literal translation of Code de commerce.

In this paper, I challenge this claim and argue that, while *Kânûnnâme-i Ticâret* was evidently transplanted from Code de commerce, the Ottoman Empire acted in a highly fastidious, intervenient, and selective manner during the transplantation, as demonstrated by my examination of the legal procedure known as concordat.² As a procedure visibly transplanted from French law, concordat was introduced to Ottoman legal history for the first time in 1850 through the third book of *Kânûnnâme-i Ticâret*.

To explore whether *Kânûnnâme-i Ticâret* was indeed a literal translation of Code de commerce, I study concordat as a case study and comparatively examine the pertinent chapters in both texts (i.e., Articles 211-248 in *Kânûnnâme-i Ticâret* and Articles 519-526 in Code de commerce). My examination demonstrates that the two texts differ one from another significantly in both form and content. For instance, the individual articles in Code de commerce are relatively longer, while those in *Kânûnnâme-i Ticâret* are much shorter. Similarly, the chapter headings and subheadings do not always match. In terms of content, I see three different ways through which *Kânûnnâme-i Ticâret* diverged from Code de commerce. First, some articles were modified by additions and deletions during the transplantation. Second, a number of articles were left un-transplanted and hence did not become part of *Kânûnnâme-i Ticâret*. Third, numerous new articles were added throughout the text, leading to many passages that do not appear in Code de commerce.

¹ Concordat is an agreement between a debtor and creditors, giving the former extra time to pay a debt in order to prevent bankruptcy. This term is not to be confused with the formal agreements between the Roman Catholic Church and a particular country on religious matters or the Concordat of 1801 between Pope Pius VII and Napoleon Bonaparte.

By the same token, based on a comparative reading of the two texts, I discuss several points regarding the transplantation of Kânûnnâme-i Ticâret in particular and Ottoman modernization in general. More specifically, I try to quantitatively compare the articles relating to concordat in both texts, namely Chapter 6 (*altıncı bâb*) of Kânûnnâme-i Ticâret and Chapter 8 (*chapitre VIII*) of Code de commerce. The comparison demonstrates that Chapter 6 of Kânûnnâme-i Ticâret includes 38 articles, 2,452 words, and 19,115 characters. However, Chapter 8 of Code de commerce is overall shorter, as it comprises no more than 18 articles, 856 words, and 5,430 characters. Although it goes without saying that the two texts are in two different languages (i.e., Turkish and French), I still believe that the difference in length already casts new light on how Kânûnnâme-i Ticâret was transplanted. Given that the formal comparison might seem insufficient for drawing conclusions, I have also compared the contents of both texts to further crystallize the differences. By comparatively examining the two texts, I have identified the articles that appear in both text either fully and partially, as well as those that do not appear. My examination has revealed that 65.78% of the articles, 66.19% of the words, and 65.89% of the characters in Kânûnnâme-i Ticâret have an equivalent with a close or similar meaning in Code de commerce. In other words, 34.21% of the articles, 33.80% of the words, and 34.10% of the characters are unique to Kânûnnâme-i Ticâret and thus have no equivalent in Code de commerce, indicating the Ottoman Empire was highly selective during the transplantation, for approximately a third of the rules regarding concordat was created and introduced by Ottomans. As a result, I take issue with the dominant view in the literature that Kânûnnâme-i Ticâret consists merely of a literal translation of Code de commerce. I also argue that, as demonstrated in the example of concordat, the 19th-century modernization of Ottoman law was a process where Ottomans did not hesitate to go beyond merely transplanting European ideas and ideals, taking the local context into consideration. I believe that further studies exploring other parts of Kânûnnâme-i Ticâret and examining legal practice will allow for better understanding of the dynamics of the Ottoman Empire's modernization agenda and for drawing a more cogent picture of the 19th-century modernization of Ottoman law.

19. Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Modernleşme, İktibas ve Dönüşüm: Konkordatonun Türk Hukukuna Girişi

1. Giriş

19. yüzyıl Osmanlı hukuk modernleşmesi bakımından müstesna bir yere sahiptir. Sened-i İttifak (1808), Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu (1839), Islahat Fermanı (1856), Kânûn-ı Esâsî (1876) gibi çok sayıda önemli siyasî ve hukukî metnin ortaya koyulduğu bu yüzyılda, modernleşmenin etkisiyle Osmanlı hukukuna giren en önemli olgulardan bir tanesi de kanunlaştırma hareketleridir. Siyasî ve hukukî iktidarın hukuku yeniden şekillendirmesi için elverişli bir vasıta teşkil eden kanunlaştırma, aynı zamanda gelenekten kopuş anlamına gelmektedir.² Cezâ Kânûnnâme-i Hümayûnu (1840), Arazi Kânûnnâme-i Hümayûnu (1858), Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (1868-1876) gibi bazıları Batı menşeli kanunlara, diğerleri ise İslam hukukunun klasik kaynaklarına dayanan bu düzenlemelere ticaret hukuku alanında da ihtiyaç duyulmuş ve ilk kez 1840 yılında Fransız kanununa dayanan bir ticaret kanunu hazırlanması Koca Mustafa Reşit Paşa tarafından gündeme getirilmiştir. Hazırlanan taslağın İslam hukukuna uygunluğu noktasında alevlenen tartışmalar, ancak Reşit Paşa'nın 1841 senesinde azli sonrasında dinebilmiştir.³ Ancak suyun akış yönü değişmemiş, Reşit Paşa'nın azlinden yaklaşık on sene sonra, 1850 senesinde Kânûnnâme-i Ticâret yürürlüğe konmuştur.⁴

Bu çalışmada 19. yüzyıl Osmanlı hukuk reformu, Osmanlı modernleşmesi, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in bu süreçteki rolü ve Osmanlı kanun koyucusunun izlediği tutum, günümüzde de güncelliğini koruyan ve uygulaması artarak devam eden konkordato⁵ kurumu üzerinden incelenecektir.

² Wael B Hallaq, 'Can the Shari'a Be Restored?' içinde Yvonne Yazbeck Haddad ve Barbara Freyer Stowasser (editör), *Islamic law and the challenges of modernity* (AltaMira Press 2004) 22–23; keza bkz. *An Introduction to Islamic Law* (Cambridge University Press 2009) 165. Kanunlaştırma hakkında ayrıca bkz. Guy Burak, 'Codification, Legal Borrowing and the Localization of "Islamic Law"' içinde Khaled Abou El Fadl, Ahmad Atif Ahmad ve Said Fares Hassan (editör), *Routledge Handbook of Islamic Law* (Routledge 2019). Ticaret mahkemelerinin 19. yüzyılda bir toplumsal kontrol aracı olarak rolü için bkz. Mustafa İnce, 'Modernleşme sürecinde toplumsal kontrol aracı olarak mahkemeler: Nizamiye Mahkemeleri örneği' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2023) 81–86.

³ Harold William Vazeille Temperley, *England and the Near East: The Crimea* (Longmans, Green and Co 1936) 163; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Metin Kıratlı tercümesi, 5. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları 1993) 110.

⁴ Kanunnamenin tam metni için bkz. *Düstür: Tertîb-i Evvel*, vol 1 (Matbaa-yı Âmiriye 1289) 375–445; Fikri Gürzumar ve Tekin Gürzumar, *Kaanûnnâme-i Ticâret ve Zeyilleri* (Ali Himmet Berki editör, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1962) 43–251. Bu anlamda kanunname bir hukuk aşılması (*legal transplant*) teşkil etmektedir. 1970'li yıllarda İskoç hukukçu Alan Watson tarafından literatüre sokulan bu kavram için bkz. Alan Watson, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law* (2. baskı, University of Georgia Press 1993).

⁵ Günümüz Türk hukukunda ağırlıklı olarak kabul edilen görüşe göre konkordato, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nda 'sevk edilen şartların yerine gelmesi hâlinde olağan cebri icra usûllerinin yerini alan, iflâsa yaklaşmakla birlikte ondan daha özel bir nitelik arz eden ve iflâsa göre hafifletilmiş kolektif bir cebri icra müessesesidir'. Bkz. Hakan Pekcanitez ve Güray Erdönmez, *7101 Sayılı Kanun Çerçevesinde Konkordato* (Vedat Kitapçılık 2018) 4.

İslam hukukunda konkordatoya benzer çeşitli hukukî kurumların mevcut olduğu ileri sürülmüş olmakla beraber,⁶ konkordatonun Osmanlı hukukuna tam anlamıyla ilk kez girişi 1850 yılında 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun iktibası neticesinde olmuştur.⁷ Kanunun üçüncü kitabında düzenlenen konkordato (*concordat*), 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in iflâs hukukuna ilişkin kısmında yer almıştır. Muhtemelen konkordatonun Osmanlı hukukuna ilk kez girmesi sebebiyle kanunnamede konkordatonun tanımına yer verilmiş, konkordatoya ilişkin düzenlemeler içeren altıncı bâbın başlığında konkordatonun “uzlaşma ve uyuşma manasına” geldiği belirtilmiştir. Bu bâbın başlığı “Uzlaşma ve uyuşma manasına olan konkordato senedinin tanzîmi veyâhud uyuşamayıp mal-ı mevcûdun zabtıyla garâmenin icrâsı beyânında olup bu dahi fusûl-i adîdeyi şâmindir” şeklindedir. Buna ilaveten, başlıkta geçen konkordato kelimesinin yanına dipnot düşülmüş, dipnotta konkordatonun ödeme gücünü kaybeden müflis bir tacir ile alacaklılar arasında yapılan anlaşma manasına geldiği ifade edilmiştir: “Konkorda tabiri bir tâcir te'diye-i deynden âciz olduğu halde müflis hükmünde olacağından ol halde kendisiyle ashâb-ı matlûb beyninde verilen karar ve temşiyete ıtlâk olunur.”⁸ Bu tanımda konkordato talebinde bulunan borçlunun behemehâl müflis olduğu varsayımında bulunulması, muhtemelen mehzaz kanun olan 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun konkordatoya ilişkin 519. maddesinde yer alan “müflis borçlu” (*le débiteur failli*) ifadesinden ileri gelmiş olsa gerektir.⁹ Bu anlamda, 1850 kanunnamesinin öngördüğü konkordato kurumu iflâs kurumu ile adeta iç içe geçmiş bir yapıdadır. Bununla birlikte iflâsa ilişkin hükümler hem 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nda, hem de 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te ayrıca düzenlenmiş olduğundan, kanun koyucunun konkordato ile iflâs arasında bir ayırım gözettiği de açıktır. Her halükarda, 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun aksine, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te konkordatonun ne olduğu konusunda kanun içerisinde ayrıca açıklama yapılmı ihtiyacı hissedilmesi, Osmanlı hukukçularının bu hukukî kurumu çok iyi tanımayan olduğu ihtimalini akla getirmektedir.

⁶ Aksoy İslam hukukundaki borçluya süre verme, zekattan pay ayırma, hibe, ibra ve sulh kurumlarının konkordatoya benzediğini belirtmekte ve buradan hareketle İslam hukukunda konkordato kurumuna ihtiyaç bulunmadığını ve günümüz hukukundaki konkordatoya ilişkin bazı kuralların İslam hukukundaki ilkelere ters düştüğünü ileri sürmektedir. Ahmet Aksoy, ‘İslam Hukukunda Konkordato: Ödeme Güçlüğü İçindeki Borçlu Hakkında Öngörülen Düzenlemeler’ (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi 2002) 43–92, 158–160. Aynı yönde bkz. Ayhan Orhan ve Muhammed Sami Akkuş, ‘Türk Hukuk Sisteminde Konkordato Uygulamasının İslam Hukuku ve Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi’ (2021) 11 Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 519.

⁷ Konkordatoyu ifade etmek için Fransızca'da kullanılan ‘*concordat*’ ifadesi ‘konkorda’ şeklinde telaffuz ediliyor olmasına rağmen, 219. madde gibi birkaç yer haricinde 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te ‘konkordato’ şeklinde kullanılmış olması kelimenin Fransızcadan değil İtalyancadan geçmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim İtalyancada ‘*concordato*’ şeklinde yazılan bu kelime, ‘konkordato’ şeklinde telaffuz edilmektedir. Osmanlıların konkordato ile tanışması 1850'den evvel İtalyan tacirler vasıtasıyla olduğu düşünülebilir, tespit edebildiğimiz kadarıyla konkordatonun hukukî bir kurum olarak Osmanlı hukukuna girişi ilk kez 1850 yılında Kânûnnâme-i Ticâret'in yürürlüğe konması ile gerçekleşmiştir. Konkordatonun Osmanlı hukukuna ilk girişinin 1850 Kânûnnâme-i Ticâret ile olduğuna yönelik aynı yönde bkz. Talih Uyar, *Yeni Konkordato Hukukumuzun Temel İlkeleri* (2. baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2019) 5. ‘Konkordato’ kullanımı Türkçe'de yerleşene kadar ‘konkordato’ ve ‘konkorda’ ifadelerinin uzun süre birlikte kullanıldığı hem kanunnameden hem de çağdaş kaynaklardan anlaşılmaktadır. Nitekim Nazaret Hilmi'nin 1887 tarihli kavramlar sözlüğünde her iki kullanıma da yer verilmiştir. Nazaret Hilmi, *Termes judiciaires* (Karabet ve Kasbar Matbaası 1304) 120–121. Konkordatonun farklı dillerdeki karşılığı için bkz. Yılmaz Altuğ, ‘Compositions in Bankruptcy’ (1970) 36 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 672, 672.

⁸ *Düstür: Tertib-i Evvel* (n 4) 416.

⁹ *Code de commerce* (5. baskı, Clément Frères 1808) 139.

Osmanlı hukukuna ilk kez 1850 Kânûnnâme-i Ticâret ile giren konkordato kurumunun iktibas, Osmanlı hukuk modernleşmesi açısından çok önemli ipuçları ihtiva etmektedir. Bu bağlamda konkordatoya ilişkin hukukî hükümler, kurumun kanun içerisindeki sistematik düzenleniş şekli, iktibas esnasında aynen alınan veya üzerinde değişikliğe gidilen hususlar, mehz kanunda bulunmasına rağmen alınmayan veya mehz kanunda bulunmamasına rağmen 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'e yapılan ekleme, çıkarma ve değişikliklerin niteliği 19. yüzyıl Osmanlı hukuk modernleşmesinin karakteri, seyri, tutumu ve amacı hakkında pek çok noktaya ışık tutar mahiyettedir. Binaenaleyh bu çalışmada konkordatoya ilişkin hükümler 1807 Fransız Ticaret Kanunu ve 1850 Kânûnnâme-i Ticâret bağlamında mukayeseli şekilde ele alınarak değerlendirilecektir. Bu haliyle çalışmanın, Osmanlı hukuk modernleşmesini ve modernleşmenin dinamiklerini daha doğru bir perspektiften değerlendirebilme imkanı sağlaması hedeflenmektedir.

1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun tercüme edilerek alınması suretiyle yürürlüğe konulduğu belirtilmektedir.¹⁰ Hatta bir grup yazara göre kanunname, mehz kanunun birebir tercümesinden ibarettir.¹¹ Çalışmamızın temel iddiası, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in iktibas sırasında Osmanlı kanun koyucusunun mehz kanunda esaslı ölçüde değişikliğe gittiği, kimi yerlerde mehz kanundaki bazı hükümleri kanunnameye almazken kimi yerlerde de mehz kanunda düzenlenmeyen hususlarda çeşitli hükümler sevk ettiği, bu bağlamda mehz kanunda gerekli gördüğü noktalarda değişiklikler yaparak düzenlemeyi Osmanlı bağlamına yerleştirdiğidir. Bir diğer ifade ile 1850 Kânûnnâme-i Ticâret, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun yalnızca bir tercümesinden ibaret değildir. Osmanlı kanun koyucusunun iktibas esnasında ortaya koyduğu değişiklik konkordatoya ilişkin hükümler özelinde aşağıda etraflıca incelenecektir. Burada şu kadarını ifade edelim ki, kanaatimizce kanun koyucunun ortaya koyduğu değişikliklerin nispeti oldukça fazla ve konkordatoya ilişkin bâbın yapısını esaslı şekilde değiştirecek mahiyettedir. Bu nedenle Osmanlı hukuk modernleşmesinin bir parçası olarak 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in iktibas sürecinde Osmanlı kanun koyucusunun tavrını “aktif iktibas” olarak nitelendiriyoruz. “Aktif iktibas”tan kastımız, kanun koyucunun iktibas mehz kanun üzerinde ciddi ve esaslı ölçüde değişiklik yaparak gerçekleştirmesi, başka bir deyişle yapılan değişiklikler vasıtasıyla metne yeni bir çehre kazandırmasıdır. Kanun koyucunun yaptığı değişikliklerin ölçüsüne aşağıda değinilecektir.

¹⁰ Nicholas HD Foster, 'Islamic Commercial Law: An Overview (I)' [2006] InDret: Revista para el Análisis del Derecho 1, 8; Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi* (İletişim Yayınları 1991) 129; Halil Cin ve Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (Osmanlı Araştırmaları Vakfı 2017) 731; Mustafa Yasan, 'The Modernisation (Europeanisation) Process of the Turkish Commercial Law from 1850 to the Present' (2019) 12 Z Dziejów Prawa 271, 273.

¹¹ Zafer Toprak, 'From Plurality to Unity: Codification and Jurisprudence in the Late Ottoman Empire' içinde Anna Frangoudaki ve Çağlar Keyder (editör), *Ways to Modernity in Greece and Turkey: Encounters With Europe, 1850-1950* (I B Tauris 2007) 34; Chibli Mallat, 'Commerical Law in the Middle East: Between Classical Transactions and Modern Business' (2000) 48 American Journal of Comparative Law 81, 102; Gürzumar ve Gürzumar (n 4) 3; Musa Gümü, 'Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları' [2013] Tarih Okulu 163, 181.

Çalışmamızda evvela 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nu ile olan ilişkisi incelendikten sonra, her iki düzenlemede yer alan konkordatoya ilişkin hükümler mukayeseli bir tarzda ele alınacak ve yapılacak değerlendirmeler bunun üzerine bina edilecektir. Mallat ve Ade bu süreçteki ticaret hukuku pratiğinin teoriden saptığına ilişkin kanaatlerini ifade etmiş olsalar da,¹² Osmanlı modernleşmesinin fikrî ve teorik arkaplanı ile kanun koyucunun eğilimlerini okumaya imkan sağlaması bakımından çalışmamızın kapsamı hukuk teorisi ile sınırlı tutulacaktır.

2. 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan İktibas

Literatürde ileri sürüldüğü üzere 1850 Kânûnnâme-i Ticâret, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'ndan tercüme edilmek suretiyle mi alınmıştır? Öncelikle ifade edilmelidir ki kanunnamenin metninde kanunnamenin nereden iktibas edildiğine dair açık bir bilgi yoktur. Kanunnamenin dîbâcesinde ise “kavânîn-i mütedâvile-i ticâretten tertîb ettirilen mecmû‘a-yı usûl ve nizâmât-ı mu‘tebere-yi Devlet-i Aliyye’ye muvâfık suretle kararlaştırılmak üzere” çalışmalara başlandığı ifade edilmektedir. “Kavânîn-i mütedâvile-i ticâret” ifadesi, kanunnamenin hazırlanmasında birden fazla ülkenin ticaret kanunlarından yararlandığı intibamı uyandırmaktadır. Mamafih dîbâcenin devamında kullanılan ifadeler, bu intibamı aksini işaret etmektedir. Dîbâcenin devamındaki ifadeler şu şekildedir:

“... mecmû‘a-yı mezkûre dört kısma münkasım olup kısım-ı evveli ale‘l-ıtlâk muâmele-i ticâret ve akd-i şirket ve usûl-i poliçe ve kısım-ı sânisî ticâret-i bahriyye ve ona müteallik te‘mînât ve kısım-ı sâlisî mesâlih-i iflâsın tahkîk ve tesvîyesi ve kısım-ı râbî‘ dahi ticâret mahkemelerinin tanzîm ve tertîbi maddelerini şâmil ...”¹³

Görüldüğü üzere dîbâcede dört kısımdan oluşan bir kanundan bahsedilmektedir. Bunlardan birinci kısım ticârî işlere, şirket sözleşmesine ve poliçeye; ikinci kısım deniz ticaret hukukuna ve bununla ilişkili sigorta hükümlerine; üçüncü kısım iflâs hukukuna; dördüncü kısım da ticaret mahkemelerinin kuruluş ve işleyişine dair hükümler içermektedir.

1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'na (Code de commerce) bakıldığı zaman, söz konusu kanunun dört kitaptan müteşekkil olduğu görülmektedir. Fransız Ticaret Kanunu incelendiğinde kanunun birinci kitabının genel olarak ticarete ilişkin kurallara (Du Commerce en général), ikinci kitabının deniz ticaret hukukuna (Du Commerce maritime), üçüncü kitabının iflâsa (Des Faillites et des Banqueroutes), dördüncü kitabının da ticaret mahkemelerine (De la Jurisdiction commerciale) ilişkin olduğu

¹² Mallat (n 11) 104; Mafalda Ade, ‘Ottoman Commercial Law and Its Practice in Aleppo Province (1850-1880)’ içinde Suraiya Faroqhi ve Gilles Veinstein (editör), *Merchants in the Ottoman Empire* (Peeters 2008) 258.

¹³ *Düstûr: Tertîb-i Evvel* (n 4) 376.

gözlemlenmektedir.¹⁴ Buna ilaveten, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in iç sistematığına bakıldığında da 1807 Fransız Ticaret Kanunu'yla çeşitli paralellikler arz ettiği tespit edilmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar açıkça ifade edilmemiş olsa da, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan iktibas edildiği açıktır. Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun tamamı iktibas edilmemiş, ilk aşamada kanunun sadece ticarete ilişkin birinci ve iflâsa ilişkin üçüncü kitapları alınmış, deniz ticaretine ilişkin ikinci ve ticaret mahkemelerine ilişkin dördüncü kitaplarının o zamanın şartları açısından alınmaması daha uygun görülmüştür.¹⁵

Bu durum göstermektedir ki 1850 Kânûnnâme-i Ticâret esasen 1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan tercüme edilerek hazırlanmıştır. Deniz ticaret hukukuna ilişkin ikinci kitabın iktibası esasında Hollanda ve Prusya gibi ülkelerin kanunlarından da yararlanıldığı ifade edilmekle beraber,¹⁶ iflâs hukukuna ilişkin üçüncü kısım hakkında böyle bir bilgi mevcut değildir. Bu durum, kanunun iflâsa ilişkin ikinci kısmının büyük oranda 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun tercümesinden ibaret olduğu yönündeki söylemle de paralellik arz etmektedir. Yapılan iktibasın bu söylemle ne kadar paralellik arz ettiği konkordato özelinde aşağıda tartışılacaktır.

Bu söylemi destekleyen bir başka husus, 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun o dönemde tercüme edilmiş olduğu vurgusudur. Literatürde 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun Çamiç Ohannes Efendi tarafından tercüme edildiği ve 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in de bu tercümeyle dayandığı ifade edilmektedir.¹⁷ Cin ve Akgündüz, bu

¹⁴ *Code de commerce* (n 9) ix–xii.

¹⁵ Bu durum, dîbâcede şöyle ifade edilmiştir: '... aksâm-ı mezkûreden tesviye-i mehkâime dair olan kısım-ı râbî'in mesâil ve ahkâmı usûl-i hâliyye ve dâhiliyye-i Devlet-i Aliyye'ye tevâfuk etmediği cihetle icrâsı gayrı-kâbil olmak ve sâye-i ma'delet-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde ticâret-i bahriyye dahi vâcibü'l-i'tinâ mevâddan olarak onun dahi usûl-i bahriyye-i Devlet-i Aliyye'ye tatbik ve tefvik ile sûret-i tanzîmine bakılması lâzîmeden ise de derece-i lüzûm ve ehemmiyeti ale'l-itlâk muâmele-i ticârete dair olan diğer iki kısım mâ-dûnunda bulunmak mülâbeseyle tesviye-i mehkâime dair olan kısım-ı râbî'den sarfınazarla ticâret-i bahriyyeye mütâallik olan mevâd bundan böyle tesviye ve tanzîm ile zeyl ve ilâve olunmak üzere lüzûm-ı hakikîsi bedihî olan kısım-ı evvel ve sâlisin mevâdd-ı mündericesi bi'l-müzâkere tedkik ve usûl-i câriye ve dâhiliyye-i Devlet-i Aliyye'ye tefvik ve tatbik olunarak tanzîm-i defâtir ve akd-i şirket ve keşide-i polîçe ve tesviye-i umûr-ı iflâsî mübeyyin ve iki kısmı mutazammın olmak üzere üç yüz on beş maddeyi şâmil olarak işbu Kânûnnâme-i Ticâret terkîm ve tanzîm ve hâk-pây-ı hümâyûn-ı mülûkâneye arz ve takdîm olunmuş ...' *Düstûr: Tertîb-i Evvel* (n 4) 376. Ticaret hukuku alanındaki kanun boşlukları, Mecelle'nin yürürlüğe girişine kadar yine Fransız hukuku hükümleriyle doldurulmuştur. Ahmet Kılınç ve Harun Karakaya, 'Batılı Devletlerin Karma Ticaret Mahkemelerinde Mecelle'nin Uygulanmasına Yönelik Eleştirilerinin Değerlendirilmesi' (2022) 2 Kırkkale Hukuk Mecmuası 59, 68.

¹⁶ Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi: Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci* (Türk Tarih Kurumu Yayınları 1996) 152; Gürzumar ve Gürzumar (n 4) 3–4.

¹⁷ Bozkurt (n 16) 151; Gürzumar ve Gürzumar (n 4) 3; Mehmet Gayretli, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kanunlaştırma Çalışmaları* (Nizamiye Akademisi 2015) 307; M Macit Kenanoğlu, *Ticaret Kanunnamesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticaret Hukuku* (Lotus Yayınevi 2005) 75. Ermeni Katolik cemaatine mensup olan Çamiç Ohannes Efendi'nin (v. 1884) Türkçe, Fransızca ve İngilizce dillerine oldukça vâkîf olduğu ve 'hesap işlerinden' anladığı kaydedilmektedir. Çamiç Ohannes Efendi Maliye Nezareti muavinliği, Tercüme Cemiyeti üyeliği, Osmanlı Bankası muhasebeciliği, Muhâsebât Müfettişliği, Eshâm-ı Umûmiyye emînliği, Şûrâ-yı Devlet üyeliği, Eshâm-ı Cedîde müdürlüğü ve Ticâret Nezareti müsteşarlığı gibi pek çok görevi deruhte ettikten sonra 1876 yılında Kânûn-ı Esâsî'yi hazırlayan komisyona üye olarak atanmış, 1877 yılında Ticâret ve Zirâat Nazırlığı ile Nafia Nazırlığı makamlarına tayin edilmiştir. Çamiç Ohannes Efendi hakkında bkz. Mustafa Ülger, 'Miftahü'l-Fünun'un Müterciminin Kimliği Hakkında Bir İnceleme' (2017) 22 Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 125, 129–131. İfade edilmelidir ki Kânûnnâme-i Ticâret, Osmanlı hukukularının Batı'dan tercüme ettiği tek kanun değildir. Bir başka kanun tercümesi için bkz. *Code Civil, yani Fransa Kânûn-ı Medenîsi* (Nazaret Hilmi tercümesi, Karabet ve Kasbar Matbaası 1303).

tercümeye “1807 tarihli eski metni[n]” esas alındığını ve ortaya koyulan tercümenin “birçok hatalarla dolu” olduğunu belirtmektedir.¹⁸

Fransız hukukundan böyle bir iktibas yapılmış olması iki temel soruyu akla getirmektedir. Birincisi, böyle bir iktibasa neden ihtiyaç duyuldu? Kanunnamenin dîbâcesinde ticarî hayatın güvenliği ve halkın refah içinde yaşaması için ticaret mevzuatının büyük öneme sahip olduğu, güvenlik ve refahın sağlanması için ise gitgide genişleyen ve büyüyen bu mevzuatın sağlam ve iyi kurallara dayanması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁹ Kanunnameden yaklaşık yirmi yıl sonra yürürlüğe giren Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’nin esbâb-ı mûcibe mazbatasında ise o günün şartlarında ticaretin gelişmesine paralel olarak ticarî mevzuatın genişlemesi sebebiyle polîçe ve iflâs gibi konularda özel bir kanuna ihtiyaç duyulduğu zikredilmiştir.²⁰ Buna ilave olarak özellikle uluslararası ticaret ve iktisadî ilişkiler sebebiyle Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılda “standart ve derlenmiş bir hukukî mevzuata sahip olmak” ve “dünyanın yeni ekonomik düzenine ayak uydurmak” zorunluluğu hissetmesinin²¹ ve İslam hukukunun polîçe ve iflâs gibi bazı konularda herhangi bir düzenleme öngörmemesinin²² böyle bir kanun iktibasında rol oynadığı ileri sürülmüştür. Ağır ve Artunç ise iktibas ve hukukî modernleşme sürecinde merkezî bürokrasinin etkisini artırma, dış müdahalelere direnme ve ekonomik kalkınma maksatlarının önemli bir rol oynadığını kaydetmektedir.²³ Dolayısıyla yapılan değerlendirmelerden, diğer âmillerin yanında, iktibasa götüren en önemli âmilin gelişen uluslararası ticaret ve Avrupa ile olan ilişkiler olduğu sonucu çıkmaktadır.

Fransız hukukundan yapılan bu iktibasın akla getirdiği ikinci soru, mehz olarak neden Fransız hukukunun tercih edildiğidir. Bu tercihin sebebini ayrıca sorgulamaya götüren husus, 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun iktibas edilmeye çok müsait olmayan sorunlu bir metin olmasıdır. Nitekim Foster söz konusu kanunu içerdiği bazı ayrımlar ve kavramlar bakımından dikkatli bir sınıflandırmadan ziyade tarihî olgulara dayanan, kapsam olarak yetersiz, endüstri devrimi öncesine dayanan arkaik

¹⁸ Cin ve Akgündüz (n 10) 731.

¹⁹ ‘... ticaret maddesi âşâyiş ve refâh-ı raiyyet ve umrânî-i memleketin cüz-i a’zâmı ve belki rûhu mesâbesinde olmağla bunun gün-be-gün tevessü’ ve tekesstürü ehemm ve mehândan olarak bu dahi muâmelât-ı ticâretin nizâmât-ı kaviyye ve müstahsene tahtında bulunmasına mevkûf olduğundan ...’ *Düstür: Tertib-i Evvel* (n 4) 375.

²⁰ ‘... fakat bu asırlarda muâmelât-ı ticâriyye pek ziyâde tevessü’ eylemiş olduğundan polîçe ve iflâs gibi pek çok husûslarda kânûn-ı aslîden istisnâ olunmuş ve bu mesâil-i istisnâiyyeyi hâvî başkaca bir de Ticâret Kânûnnameşi tanzim kılınmıştır ki husûsât-ı ticâriyyede ma’ mülûn bih olup cihât-ı sâirede yine kânûn-ı medenîye mürâcaat kılınıyor ...’ ibid 22.

²¹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (2. baskı, Hil Yayın 1987) 140.

²² Edouard-Philippe Engelhardt, *Türkiye ve Tanzimat Hareketleri* (Ayda Düz tercümesi, Milliyet Yayınları 1976) 247. Yapılan araştırmalar klasik dönemden itibaren İslam hukukunun iflâs bakımından oldukça gelişmiş hükümler içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Engelhardt’in iflâs hukukuna ilişkin bu değerlendirmesine ihtiyatla yaklaşılmalıdır. İslam hukukunda iflâsa ilişkin hükümler için bkz. Abed Awad ve Robert E Michael, ‘Ifas and Chapter 11: Classical Islamic Law and Modern Bankruptcy’ (2010) 44 *The International Lawyer* 975; Fahreddin Atar, *İslâm İcra ve İflâs Hukuku* (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 1990); Emile Tyan, ‘Ifas et Procedure d’execution Sur Les Biens En Droit Musulman (Madhab Hanafite)’ [1964] *Studia Islamica* 145.

²³ Seven Ağır ve Cihan Artunç, ‘Set and Forget? The Evolution of Business Law in the Ottoman Empire and Turkey’ [2021] *Business History Review* 1, 6–7.

bir kanun olarak görmektedir.²⁴ Keza Mallat da Fransız kanununun Müslüman bir toplum için tamamen uyumsuz olduğu kanaatindedir.²⁵ Buna rağmen iktibas için Fransız kanununun tercih edilmesinde Foster’a göre pek çok sebep yatmaktadır: Fransa’nın uzun yıllar Osmanlı ticaretinde oynadığı önemli rol, Fransız hukukunun ve Fransız devriminin Osmanlı eliti arasında sahip olduğu prestij, bu elitin Fransa’da eğitim görmüş ve Fransızca öğrenmiş olması, konsolosluk mahkemeleri vasıtasıyla Fransız hukukunun uyuşmazlık çözümünde zaten kullanılıyor olması, İstanbul’daki ticarî hayatta etkili olan Rumların Fransız kanununu kullanıyor olması ve kanunun o dönemde kodifiye edilmiş bulunan tek ticaret kanunu olması.²⁶ Bu gerekçelere ilave olarak “filen sahip olduğu yaygınlığı[n]” da 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun tercih edilmesinde rol oynadığı ifade edilmiştir.²⁷

Nihayetinde Osmanlı Devleti 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun iktibas edilmesine karar vermiş ve Kânûnnâme-i Ticâret 1850 yılında yürürlüğe konmuştur. Düstûr’da kanunnamenin tarihi 18 Ramazan 1286 (22 Aralık 1869) şeklinde verilmiş olmakla birlikte²⁸ “Ticâret Kânûnnâme-i Hümâyûnuna Zeyl” için 9 Şevvâl 1276 tarihinin verilmiş olması,²⁹ 1286 tarihinin sehven yazılmış olduğunu göstermektedir. Kanunnamenin tarihi, literatürde ittifakla belirtildiği gibi 18 Ramazan 1266 (28 Temmuz 1850) olmalıdır.³⁰

Literatürde 1850 Kânûnnâme-i Ticâret’in Osmanlı hukuk tarihi açısından önemli bir noktayı temsil ettiği çeşitli yazarlar tarafından farklı açılardan vurgulanmıştır. Nitekim kanunnamenin “ilk Türk ticaret kanunu”,³¹ “Tanzimattan sonra neşredilen ilk kanun”,³² “Batı’dan alınan kanunlardan ilki ve en önemlisi”,³³ “İslam hukuk sistemi ile Kara Avrupası hukuk sisteminin Osmanlı Devleti’nde ilk ciddi karşılaşması”,³⁴

²⁴ Nicholas HD Foster, ‘Commerce, Inter-Polity Legal Conflict and the Transformation of Civil and Commercial Law in the Ottoman Empire’ (2013) 17 Yearbook of Islamic and Middle Eastern Law 1, 31–32. Kanunun sistematığı hakkında benzer bir eleştirisi için bkz. Kenanoğlu (n 17) 78.

²⁵ Mallat (n 11) 100–101.

²⁶ Foster (n 24) 32–33; keza bkz. (n 10) 7. Fransız kanun yapım usulüne ilişkin olarak Code Civil örneği için bkz. Barkın Asal, ‘Yasalaştırma: Kodifikasyon teorisi ve politikası’ (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi 2013).

²⁷ Gayretli (n 17) 306. Fransız hukukuna alternatif olmasına karşın neden İngiliz hukukundan iktibasta bulunulmadığı hakkında değerlendirmeler için bkz. Avi Rubin, ‘British Perceptions of Ottoman Judicial Reform in the Late Nineteenth Century: Some Preliminary Insights’ (2012) 37 Law & Social Inquiry 991, 997; Ağır ve Artunç (n 23) 8.

²⁸ *Düstûr: Tertib-i Evvel* (n 4) 445.

²⁹ ibid 465.

³⁰ Bununla beraber literatürde kanunnamenin iflâsa ilişkin kısmının 1855 yılında yayımlandığı ifade edilmektedir. Bozkurt (n 16) 151; Cin ve Akgündüz (n 10) 731; Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (14. baskı, Beta Yayıncılık 2017) 428. Kanunnamenin dibâcesine bakıldığında, Gayretli’nin de ifade ettiği gibi, literatürdeki bu görüşün hatalı ve çelişkili olduğu, mehzaz kanunun birinci ve üçüncü kitabının birlikte yürürlüğe koyulmuş olması sebebiyle iflâsa ilişkin kısmın da 1850 senesinde yürürlüğe koyulduğu görülmektedir. Bkz. Gayretli (n 17) 308.

³¹ Yasan (n 10) 273.

³² Gürzumar ve Gürzumar (n 4) 3.

³³ Ebül’ulâ Mardin, ‘Development of the Shari’a under the Ottoman Empire’ içinde Majid Khadduri ve Herbert J Liebesny (editör), *Law in the Middle East: Origin and Development of Islamic Law*, vol 1 (The Middle East Institute 1955) 288.

³⁴ Yasin Yılmaz, *Son Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesi* (Bir Yayıncılık 2018) 222.

“imparatorluğun Batılı tarzdaki ilk kanunlarından biri”,³⁵ “Osmanlı Devleti’nde modern anlamda şirketleşme ile ilgili mevzuatın ilk adımı”,³⁶ ve “özel hukuk alanında gerçekleştirilen ilk resepsiyon hareketi”³⁷ olduğu hususlarına dikkat çekilmiştir. Bunlara ilave olarak kanunnamenin Osmanlı hukukuna “şer’î hukuk dışında bir hukuk ve yargı sistemini ilk kez” soktuğu³⁸ ve buna paralel olarak “şeriat çerçevesi dışındaki konularla uğraşan, ulemadan bağımsız bir hukuk ve yargı sisteminin Türkiye’de resmen ilk tanınması” anlamına geldiği³⁹ ileri sürülmüşse de, kanunnamenin şer’î hukukla olan ilişkisine, çalışmamızın kapsamını aşması sebebiyle değinmiyoruz.

3. 1850 Kânûnnâme-i Ticâret’te ve 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nda Konkordato

3.1. Kanun Sistematiği Açısından

Yukarıda da ifade edildiği gibi 1850 Kânûnnâme-i Ticâret, 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun birinci ve üçüncü kitabının iktibas edilmesi suretiyle meydana getirilmiştir. Buna paralel olarak kanun iki kısma ayrılmakta, bu iki kısımdan her biri kendi içerisinde fasıllara, fasıllar bâblara, bâblar da yine fasıllara ve nev’lere ayrılmaktadır (1850 Kânûnnâme-i Ticâret’in kısım, fasıl ve bâbları için bkz. EK-1). Bu sistematik yapı içerisinde konkordatonun kanunun ikinci kısmının birinci faslının altıncı bâbında yer aldığı ve kanunnamenin 211 ilâ 248. maddeleri arasında düzenlendiği görülür.⁴⁰ Söz konusu altıncı bâb, kendi içerisinde altı fasla ayrılmaktadır.

1807 Fransız Ticaret Kanunu’na bakıldığında ise konkordatonun iflâsa ilişkin üçüncü kitabın (*livre*) birinci başlığının (*titre*) sekizinci bölümünün (*chapitre*) ikinci kısmında (*section*) 519 ilâ 526. maddeler arasında yer aldığı müşahede edilir (1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun üçüncü kitabının başlıkları, bölüm ve kısımları için bkz. EK-2).⁴¹ Konkordatoya ilişkin başlığın 1850 Kânûnnâme-i Ticâret’te 38 madde içermesine karşın 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nda 11 madde ile sınırlı olması, mehzaz kanundan yapılan iktibas esnasında ilgili hükümlerde nicelik ve nitelik açısından birtakım değişiklikler yapıldığının sinyallerini vermektedir.

³⁵ Foster (n 24) 29.

³⁶ Coşkun Çakır ve Yakup Akkuş, ‘Osmanlı İstanbul’unda Ticaret’, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A Ş Yayınları 2015) 154 192.

³⁷ Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi* (17. baskı, Turhan Kitabevi 2015) 355.

³⁸ Bozkurt (n 16) 155; Üçok, Mumcu ve Bozkurt (n 37) 355.

³⁹ Lewis (n 3) 114.

⁴⁰ *Düstûr: Tertib-i Evvel* (n 4) 416–427.

⁴¹ *Code de commerce* (n 9) 139–141.

3.2. Bâb ve Fasıllar Açısından

1850 Kânûnnâme-i Ticâret ve 1807 Fransız Ticaret Kanunu hükümleri mukayeseli olarak ele alındığında, kanunnamenin konkordatoya ilişkin olduğu ifade edilen söz konusu altıncı bâbının ikinci faslının mehzaz kanunda konkordatoya dair ikinci kısım ile benzerlik taşıdığı görülür. Altıncı bâbın diğer fasılları açısından ise durum farklıdır (bkz. Tablo 1).

Tablo 1.

1850 Kânûnnâme-i Ticâret	1807 Fransız Ticaret Kanunu
Altıncı bâb: Uzlaşma ve uyuşma manasına olan konkordato senedinin tanzîmi veyâhud uyuşamayıp mal-ı mevcûdun zabtıyla garâmenin icrâsı beyânında olup bu dahi fusûl-i adîdeyi şâmilidir	Chapitre VIII: Des Syndics définitifs et de leurs fonctions
Fasl-ı evvel: Ashâb-ı matlûbun sûret-i ictimâ' ve celbine dâ'irdir	Section I: De l'Assemblée des créanciers dont les créances sont vérifiées et affirmées
Fasl-ı sâni: Konkorda senedinin sûret-i akd ve tesviyesi hakkındadır	Section II: Du Concordat
Fasl-ı sâlis: Konkordatonun icrâ-yı ahkâmı beyânındadır	
Fasl-ı râbi': Konkordatonun hükmen ilgâsı veyâhud fesh ve adem-i icrâsı beyânındadır	
Fasl-ı hâmis: Mevcûdun adem-i kifâyeti takdîrinde iflâs muâmelâtının kapatılması beyânındadır	
Fasl-ı sâdis: Alacaklıların ittifâkı beyânındadır	Section III: De l'Union des Créanciers

1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te altıncı bâbın başlığında “konkordato” ifadesi kullanılmış ve bunun altında altı farklı fasla yer verilmiştir. 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nda ise “konkordato” ibaresine başlık düzeyinde sadece ikinci kısım (*section*) yer verilmiştir. Mehzaz kanunda konkordatoya tekabül eden kısım, kanunnamenin konkordatoya ilişkin altıncı bâbında yer alan altı fasıldan sadece birine tekabül etmektedir. Dolayısıyla Osmanlı kanun koyucusu, iktibas esnasında konkordatonun kapsamı noktasında mehzaz kanundan ayrılarak farklı bir yol benimsemiştir. Alacaklılar toplantısına ve alacaklılar birliğine ilişkin olarak 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nda yer alan birinci kısım (Section I) ve üçüncü kısım (Section II) konkordatoya ilişkin hükümlerin kapsamına girmemektedir. Zira konkordatoya ilişkin ikinci kısım (Section II), birinci ve üçüncü kısımdan müstakil şekilde düzenlendiği gibi, ikinci kısım sistematik açıdan birinci ve üçüncü kısmın üst başlığı niteliğini taşımamaktadır. Buna karşın, mehzaz kanunda yer alan bu üç kısma karşılık gelen 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'teki birinci, ikinci ve altıncı fasıllar, “konkordato” ifadesini içeren bir üst başlığa sahip olan altıncı bâbın altında düzenlenmiştir. Bu anlamda, 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun aksine, söz konusu fasıllar Osmanlı kanun koyucusu tarafından konkordato ile ilişkilendirilmiştir. İlgili fasılları içeren üst başlık 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nda iflâs idare memurlarına (*syndics*) ve onların görevlerine ilişkin iken, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'e “Uzlaşma

ve uyuşma manasına olan konkordato senedinin tanzîmi veyâhud uyuşamayıp mal-ı mevcûdun zabtıyla garâmenin icrâsı beyânında olup bu dahi fusûl-i adîdeyi şâmidir” şeklinde alınmıştır. Bu değişikliğin hangi maksatla yapıldığı konusunda bilgi sahibi değiliz. Ancak kesin olan şu ki, Osmanlı kanun koyucusu iktibas esnasında mehaz kanundaki düzenlemelerde bâb ve fasıllar açısından çeşitli değişiklikler ve düzenlemeler yapmıştır.

1850 Kânûnnâme-i Ticâret’in söz konusu altıncı bâbı ile 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun sekizinci bölümü arasında yapılan mukayesenin ortaya koyduğu bir diğer dikkat çekici husus, kanunnamenin altıncı bâbında yer alan altı fasıldan üç tanesinin mehaz kanunda doğrudan bir karşılığının bulunmamasıdır. Kanunnameye yer alan birinci, ikinci ve altıncı fasıllardan her biri mehaz kanunda yer alan kısımlardan (*section*) birine karşılık gelmekte iken, üçüncü, dördüncü ve beşinci fasıl ile aynı ölçüde benzerlik gösteren herhangi bir kısım tespit edebildiğimiz kadarıyla mehaz kanunda yer almamaktadır. Bu fasıllara aşağıda değinilecektir. Burada şu kadarını ifade edelim ki, yukarıda da değinildiği üzere, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret yürürlüğe konulurken mehaz olarak 1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun esas alındığı konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Kanunnamenin altıncı bâbında yer alan altı fasıldan üç tanesinin mehaz kanunda yer almayan kısımlardan oluşması, Osmanlı kanun koyucusunun iktibas esnasında pasif değil aktif bir rol oynadığını ve gerekli görülen hallerde mehaz kanunda yer almayan düzenlemelere yer vermekte tereddüt etmediğini göstermesi bakımından dikkate değer bir husustur.

3.3. Dar Anlamda Konkordatoya İlişkin Hükümler

1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun konkordatoya ilişkin olduğu açıkça zikredilen ikinci kısmı (Section II), 1850 Kânûnnâme-i Ticâret’in söz konusu altıncı bâbının ikinci faslı ile büyük benzerlikler göstermektedir (bkz. Tablo 2).

1850 Kânûnnâme-i Ticâret	1807 Fransız Ticaret Kanunu
Fasl-ı sâni: Konkorda senedinin sûret-i akd ve tesviyesi hakkındadır	Section II: Du Concordat
Madde 214: Zikr olunan rûsûm ve kavâide riâyet ve tamâmen icrâ olunmazdan evvel, hâzır bi'l-meclis olan ashâb-ı düyûn ile müflis-i medyûn beyninde bir güne mukâvele akdi câiz değildir. Bâlâda muharrer olduğu üzere kat'iyen tasdik ve kabûl veyâhud ihtiyâten deftere idhâl olunmuş olan düyûnun üç rub'una mutasarrıf ve aded cihetiyle ekser ve ağleb olan alacaklıların inzimâm-ı re'y ve ma'rifetleriyle akd olunan mukâvele mu'teber olub, kavâid-i merkûmenin adem-i icrâsı takdîrinde mukâvele senedi mer'î ve mu'teber değildir.	Article 519: Il ne pourra être consenti de traité entre les créanciers délibérans et le débiteur failli qu'après l'accomplissement des formalités ci-dessus prescrites. Ce traité ne s'établira que par le concours d'un nombre de créanciers formant la majorité, et représentant, en outre, par leurs titres de créances vérifiées, les trois quarts de la totalité des sommes dues, selon l'état des créances vérifiées et enregistrées, conformément à la section IV du chapitre VII; le tout à peine de nullité.

⁴² Bu ve diğer tablolarda kanunnamenin ve mehaz kanunun diğer kanunda karşılığı bulunmayan hükümleri koyu ve italik olarak verilmiştir.

<p>Madde 215: İstiğlâl ve rehn ve imtiyâz cihetleriyle alacakları mütehakkik olan alacaklılar bu misillü alacakları için konkordato senedine dâir muâmelâtda re'yelerini söylemeye salâhiyetleri yoktur. Fakat istiğlâl ve rehn ve imtiyâzlarından ferâgat ederler ise bunların alacakları dahi deftere idhâl ve mahsûb kılınır. Mâdemki konkordato senedi akdi zımnında meclise duhûl ile re'y ve müdâhale edeler istihkâkât-ı vâkıatlarından ferâgat etmiş olacakları tabîat-ı maslahat icâbındandır.</p>	<p>Article 520: Les créanciers hypothécaires inscrits et ceux nantis d'un gage, n'auront point de voix dans les délibérations relatives au concordat.</p>
<p>Madde 216: Uyuşmak emri şâyân-ı i'tibâr olmak için senedi meclisce imzâ ve tasdîk olunmak şarttır. Eğer yalnız aded-i eşhâsın ekserisi kâil veyâhud yalnız mikdâr-ı matlûbun üç rub'una mutasarrıf olanlar râzî olup da şart-ı matlûb hâsıl olmadığı halde müzâkerât-ı icâbiyye nihâyet sekiz gün dahi imhâl kılınır. Bu takdirde meclis-i sâbıkda vâki 'red ve kabûl bahisleri nazar-ı i'tibârdan sâkât olur.</p>	<p>Article 522: Le concordat, s'il est consenti; sera, à peine de nullité, signé séance tenante: si la majorité des créanciers présents consent au concordat, mais ne forme pas les trois quarts en somme, la délibération sera remise à huitaine pour tout délai.</p>
<p>Madde 217: Hilekâr olmak üzere hükmolunan müflis hakkında konkordato senedinin akdi câiz değildir. Bu makûle hileli iflâsın teftîş ve muhâkemesine mübâşeret olduğu anda alacaklılar bir yere gelip müflisin berâet-i zimmeti tebeyyün eylediği takdirde konkordato müzâkeresine teşebbüs olunup olunmaması husûsunun teftîş maddesinin hitâmına kadar te'hîrine beynlerinde bir mühlet ta'yîniyle karar verildiği halde işbu te'hîr maddesi bâlâda mestûr 214. maddede beyân olduğu üzere aded cihetiyle ve matlûbâtlarının mikdâr ve kemiyeti hasebiyle ağıleb olan alacaklıların re'yelerine muvâfakat ile hükmolunup mühlet-i meşrûtanın inkızâsında konkordato müzâkeresi tasmîm olunur ise ânifü'z-zîkr maddede vaz' olunan kavâidin icrâsına mübâderet kılınır.</p>	<p>Article 521: Si l'examen des actes, livres et papiers du failli, donne quelque présomption de banqueroute, il ne pourra être fait aucun traité entre le failli et les créanciers, à peine de nullité: le commissaire veillera à l'exécution de la présente disposition.</p>
<p>Madde 218: Müflisin iflâsı taksîrât-ı vâkıasından nâşî olduğu hükmolunur ise ol halde dahi konkordato senedinin akdi câizdir. Ancak o makûle müflisin taksîrâtı zâhire çıkarılması husûsu takb olunmakta bulunmuş ise davanın hitâmına kadar müzâkerelerini tevkîf etmek alacaklıların yed-i ihtiyârındadır. Bu bâbda ânifü'z-zîkr maddenin kavâidine riâyat olunur.</p>	

<p>Madde 219: Konkordato senedinin tanzim ve tesviyesine istihkâkları olan veyâhud müstehak oldukları ba'dehû tebeyün eden bîlcümle alacaklılar konkordato senedinin akdine muhâlefete iktidârları derkârdır. İşbu muhâlefetleri dahi esbâb ve delâile mebnî olmak ve sened tanziminden i'tibâren sekiz gün zarfında müflis ve vekillerine ihbâr olunmak lâzımeden olub, bu vecihle olmadığı halde muhâlefetleri mesmû' değildir ve <i>muhâlefet keyfiyeti Ticârethânenin işbu madde hakkında evvel-be-evvel akd olunacak meclisine arz ve beyân olunduğu ol bâbda takdîm olunacak müzekerede münderic olmak lâzımdır ve bir iflâs için eğerçi yalnız bir vekil ta'yîn olunmuş ise ol dahi konkorda senedinin akdine muhâlefet eyler ise yeniden bir vekil ta'yîn olunmasını iddiâ eylemek vekil-i mûmâileyhin vazîfe-i zimmetidir. İşbu maddede vaz' olunan kavâidin vekil-i cedîd hakkında icrâsı lâzımedendir. Kaldı ki muhâlefet husûsunda hükmün isdârı keyfiyet-i maddeye nazaran Ticârethânenin dâire-i me'mûriyetinden hâric mesâ'ilin hal ve tesviyesine mütevakkıf ise işbu mes'elelerin tesviyesine kadar Ticârethânenin hükmü te'hîr olunur ve ol bâbda Ticârethâne tarafından muhtasarca bir mühlet tahsîs olunup muhâlefet eden alacaklı mühlet-i merkûme esnâsında maddesinin râci' olduğu mahalle mürâcaat birle ta'cîl ve müsâraatini isbât etmek lâzımedendir.</i></p>	<p>Article 523: Les créanciers opposans au concordat seront tenus de faire signifier leurs oppositions aux syndics et au failli dans huitaine, pour tout délai.</p>
<p>Madde 220: Konkordato senedinin tasdikini sâ'irlerden ziyâde ta'cîl eden müddeînin istid'âsı üzere Ticârethânenin icrâsına i'tinâ olunup ancak muayyen olan sekiz gün mühletin inkızâsından evvel hükmolunamaz. <i>Eğerçi mühlet-i merkûme zarfında muhâlefet vukû' bulur ise işbu muhâlefet ve gerek tasdik maddesi yalnız bir i'lân ile Ticârethâne tarafından hükmolunur ve muhâlefet keyfiyetinin kabûl ve i'tirâfı takdîrinde bîlcümle alacaklılar hakkında konkordato senedinin hükmü mensûh olur.</i></p>	<p>Article 524: Le traité sera homologué dans la huitaine du jugement sur les oppositions. <i>L'homologation le rendra obligatoire pour tous les créanciers et conservera l'hypothèque à chacun d'eux sur les immeubles du failli; à cet effet, les syndics seront tenus de faire inscrire aux hypothèques le jugement d'homologation, à moins qu'il n'y ait été dérogé par le concordat.</i></p>
<p>Madde 221: <i>Beher hâl konkordato senedinin tasdiki hükmolunmazdan mukaddem gerek iflâsın hâlline dâir ve gerek konkordatonun makbûliyetine mütedâ'ir Ticârethâne tarafından ta'yîn kılınan me'mûr cânibinden Ticârethâneye bir küt'a takrîr takdîm olunmak lâzımdır.</i></p>	
	<p>Article 525: <i>L'homologation étant signifiée aux syndics provisoires, ceux-ci rendront leur compte définitif au failli, en présence du commissaire; ce compte sera débattu et arrêté. En cas de contestation, le tribunal de commerce prononcera: les syndics remettront ensuite au failli l'universalité de ses biens; ses livres, papiers, effets. Le failli donnera décharge; les fonctions du commissaire et des syndics cesseront, et il sera dressé du tout procès-verbal par le commissaire.</i></p>

<p>Madde 222: Bâlâda mezkûr kavâide riâyet olunmadığı veyâhud âmmenin menfaatine ve alacaklıların muktezâ-yı maslahatlarına münâfi bazı esbâb ve vesâil vukû bulduğu halde o makûle mevâdd konkordato senedi akdine mâni' olacağından Ticârethâne tarafından dahî tasdik olunamaz.</p>	<p>Article 526: Le tribunal de commerce pourra, pour cause d'inconduite ou de fraude, refuser l'homologation du concordat; et, dans ce cas, le failli sera en prévention de banqueroute, et renvoyé de droit, devant le magistrat de sûreté, qui sera tenu de poursuivre d'office. S'il accorde l'homologation, le tribunal déclarera le failli excusable et susceptible d'être réhabilité aux conditions exprimées au titre ci-après de la Réhabilitation.</p>
--	---

1850 Kânûnnâme-i Ticâret ve 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun dar anlamda konkordatoya ilişkin hükümlerinin ne derecede benzerlik gösterdiği incelendiğinde, kanunnamenin 214. maddesi ile mehaz kanunun 519. maddesinin anlam bakımından neredeyse aynı olduğu görülür. Binaenaleyh, söz konusu maddenin doğrudan tercüme yoluyla mehaz kanundan alındığını söylemek mümkündür.

Kanunnamenin 215. maddesinin ilk cümlesi, mehaz kanunun 520. maddesi ile aynı manayı taşımaktadır. Mehaz kanunun 520. maddesinin tek cümleden oluşmasına karşın, kanunnamenin 215. maddesi üç cümleden müteşekkildir ve ilave edilen iki cümlelerin mehaz kanunda herhangi bir karşılığı bulunmamaktadır. Söz konusu iki cümleye bakıldığı zaman, bu cümlelerin bir tanesinin birinci cümlelerin farklı bir şekilde ifade edilişi ve kısmen şerhi, diğer cümlelerin ise hükmün gerekçesi olduğu görülür. Özellikle hükmün gerekçesini ifade eden son cümleye mehaz kanunun aksine 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te özel olarak yer verilmesinin sebebi, İslam hukuk geleneğinde yüzyıllardan beri fıkıh kitaplarının pek çoğunda hukukî hükümlerin gerekçelerinin ve hukukçuların o yönde düşünmeye sevk eden sebeplerin müstakil olarak zikredilmesinin getirdiği alışkanlık olmalıdır.⁴³

Kanunnamenin 216. maddesine gelindiğinde, mehaz kanundaki sıradan sapıldığı görülür. Kanunnamenin 214 ve 215. maddeleri sırasıyla mehaz kanunun 519 ve 520. maddeleri ile benzerlik gösterirken, 216. madde mehaz kanunun 521 değil 522. maddesiyle benzerlik taşır. 216. maddenin ilk iki cümlesi, mehaz kanunun 522. maddesi ile paralellik arz ederken, 216. maddenin son cümlesi yine mehaz kanunda yer almayan bir düzenleme içermektedir.

Kanunnamenin 217. maddesinin ilk cümlesi, mehaz kanunun 521. maddesi ile benzerlik arz etmektedir. Mehaz kanundan farklı olarak, 217. maddenin ilk cümlesine bir dipnot eklenmiş ve bu dipnotta üç tür müflis bulunduğu ifade edilmiştir: Hakiki, taksiratlı, hilekar. Bu dipnotun eklenme amacının, kanuna muhatap olacak uygulayıcıların hukukî bilgi bakımından zayıflıkları mı, müflis kavramının 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun iktibas bağlamında yeni bir anlam kazanması mı, yoksa uygulayıcılar için kolaylık sağlanması

⁴³ Ahmad Atif Ahmad, *Islamic Law: Cases, Authorities and Worldview* (Bloomsbury Academic 2017) 176; Walter Edward Young, *The Dialectical Forge: Juridical Disputation and the Evolution of Islamic Law* (Springer 2017).

mi olduğu meçhuldür. Kanunname ile mehaz kanun arasında görülen bir farklılık olarak, mehaz kanunun ifadesinde hileli müflis ile anlaşma yapılamaması hususunun komiser tarafından denetleneceği hükme bağlanmaktayken, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te böyle bir ifade yoktur. Buna karşın kanunname hükmünün ilk cümleden sonraki kısmında hileli bir iflâsın teftiş ve muhakemesine başlanması hallerinde alacaklıların toplanarak sürecin sonrası için görüşüleceği hususlar ele alınmıştır. Dolayısıyla iktibas esnasında bu hükümde de değişiklikler yapılmıştır.

Kanunnamenin 218. maddesi, 217. madde ile paralellik taşımaktadır. Ancak ifade etmek gerekir ki müstakil bir hüküm olarak düzenlenen bu maddeye benzer bir hüküm, önceki maddelerin aksine mehaz kanunda yer almamaktadır. Bu nedenle, söz konusu hükmün kanunnameye Osmanlı kanun koyucusu tarafından ilave edildiğini söylemek mümkündür.

Birbirine paralellik arz eden madde çiftlerinden bir diğeri de kanunnamenin 219. maddesi ile mehaz kanunun 523. maddesidir. 219. maddenin ilk iki cümlesi, mehaz kanunun 523. maddesi ile büyük oranda benzerlik arz etmekle, bunun yanında kısmen daha detaylı bir düzenleme getirmektedir. Buna ilave olarak, 219. maddenin ilk iki cümlesini takip eden diğer kısımlar mehaz kanunda yer almayan düzenlemelerden oluşmaktadır.

Takip eden 220. maddenin ilk cümlesi, mehaz kanunun 524. maddesinin ilk cümlesi ile benzerlik taşımaktadır. Ancak her iki hükmün de geri kalan kısımları birbirinden farklı düzenlemeler içermektedir. Mehaz kanunda tasdik edilen konkordatonun alacaklıları bağlayacağı, borçluya ait taşınmazlar üzerinde teminat hakkı bulunan alacaklıların teminatlarını muhafaza edeceği ve konkordato senedinde sona ermesi özel olarak öngörülmemiş bulunan teminatların iflâs idare memurları tarafından konkordatonun onaylanması kararına işleneceği hükme bağlanmaktadır. 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 220. maddesinde ise konkordatonun alacaklıları bağlaması farklı bir şekilde ifade edilmiştir. 220. maddede konkordatonun tasdik edilmesi halinde alacaklıları bağlayacağını ifade etmek yerine, Osmanlı kanun koyucusu söz konusu maddeyi konkordatoya yapılan itirazların kabulü halinde konkordatonun hükmünün ortadan kalkmış olacağı şeklinde formüle etmiştir. Taşınmazlar üzerindeki teminat hakkına ise mehaz kanunun aksine kanunnamenin 220. maddesinde değinilmemiştir.

Kanunnamenin 221. maddesinde ise mehaz kanundaki hükümlere benzerlik göstermeyen bir düzenleme sevk edilmiştir. Söz konusu hüküm, çeşitli durumlarda Ticârethâne-i Âmireye yazı yazılması zorunluluğunu getirmektedir.

Mehaz kanunun 525. maddesi ise iflâs idare memurları tarafından tutulan defter ve buna yönelik yapılacak itirazları ele almaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te buna benzer bir hüküm mevcut değildir. Her ne kadar

kanunnamenin 220. maddesinin ikinci cümlesi mehz kanunun 525. maddesine benzerlik gösterse de, 220. maddede itiraz konusu konkordato senedi iken, 525. maddedeki itirazın konusu iflâs idare memuru tarafından tutulan defterdir. Kaldı ki bizzat 525. maddenin açık ifadesinden anlaşıldığı üzere söz konusu defterle alakalı meseleler, konkordatonun tasdik edilerek iflâs idare memuruna tasdikini bildirilmesinden sonra gerçekleşmektedir. O yüzden kanunnamenin 220. maddesinin mehz kanunun 525. maddesi ile benzerlik gösterdiğini söylemek zordur.

Kanunnamenin 222. maddesinin mehz kanundaki 526. maddenin ilk fıkrası ile benzerlik taşıdığı görülür. Her iki hüküm de konkordatonun tasdik edilmemesine yönelik düzenleme getirmektedir. Ancak iki hüküm arasında birtakım farklılıklar olduğu da görülmektedir. Sözelimi, mehz kanunun 526. maddesinin birinci fıkrasında konkordatonun tasdik edilmemesine zemin teşkil edecek iki durumdan bahsedilmektedir: Ahlaka aykırılık (*inconduite*) ve hile (*fraude*). Bu durumlarda ticaret mahkemesinin konkordatoyu tasdik etmeyi reddedebileceği hükme bağlanmıştır. Buna karşın, kanunnamenin aynı konuyu düzenleyen 222. maddesinde üç durum zikredilmiştir: Kanunda öngörülen usullere, kamu menfaatine ve alacaklıların maslahatlarına aykırılık. Üstelik mehz kanunda mahkemeye konkordatonun tasdikini red konusunda takdir yetkisi bırakılmış iken, kanunnamenin 222. maddesinde takdir yetkisi söz konusu değildir. 222. maddenin ifadesi bu anlamda çok nettir: “Ticârethâne tarafından dahi tasdik olunamaz”. Dolayısıyla bu madde bağlamında Osmanlı kanun koyucusu mehz kanundan bu iki noktada ayrılmıştır. Bunlara ilaveten, mehz kanunun 526. maddesinin ikinci fıkrasında konkordatonun tasdiki halinde mahkemenin kararının müflis bakımından etkisi ele alınırken bu kısım da 1850 Kânûnnâme-i Ticâret’e alınmamıştır.

1807 Fransız Ticaret Kanunu’nun ilgili sekizinci bölümünün ikinci kısmı (Section II) ve 1850 Kânûnnâme-i Ticâret’in söz konusu altıncı bâbının ikinci faslının mukayesesi sonucunda, her iki düzenlemedeki hükümlerin hem içerik hem de sistematik açıdan oldukça benzerlik taşıdığı görülür. Binaenaleyh, tıpkı dîbâcenin incelenmesinden anlaşıldığı gibi, her iki düzenlemedeki hükümlerin mukayesesinden de 1850 Kânûnnâme-i Ticâret hükümlerinin 1807 Fransız Ticaret Kanunu’ndan iktibas edildiği anlaşılmaktadır. Yapılan inceleme, kanunname hükümlerinin pek çok anlamda mehz kanun ile paralellik içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Buna mukabil kanunname, içerik bakımından pek çok noktada mehz kanundan ayrılmış, kimi zaman mehz kanundaki hükümleri değiştirerek almış, kimi zaman mehz kanundaki bazı hükümleri almamış, kimi zaman da mehz kanunda yer almayan hükümlere yer vermiştir. Buradan hareketle Osmanlı hukukçularının mehz kanundan yapılan iktibas esnasında oldukça seçici davrandıkları, mehz kanunun birebir tercümesinden ziyade iktibas sürecinde kanuni düzenlemelere şekil verme anlamında daha aktif bir tavır tuttukları gözlemlenmektedir.

3.4. Geniş Anlamda Konkordatoya İlişkin Hükümler

Yukarıda da belirtildiği üzere 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in söz konusu altıncı bâbının birinci ve altıncı fasılları, büyük ölçüde 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun ilgili sekizinci bölümünün (Chapitre VIII) birinci ve üçüncü kısımları (*section*) ile benzerlik göstermektedir. Buna karşın 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te konkordato ile ilgili başlık mehz kanunun aksine bir üst seviyeye taşınmış ve böylece mehz kanundan farklı olarak birinci ve altıncı fasıllar da konkordato başlığının altına dahil edilmiştir. Birinci ve altıncı faslın konkordato ile ne ölçüde irtibatlı olduğu, bu iki faslın iktibas esnasında mehz kanuna ne ölçüde bağlı kaldığı ve hangi noktalarda mehz kanundan farklı bir yol izlendiği hususlarının tespiti için kanunnamenin birinci ve altıncı faslını daha yakından incelemekte yarar vardır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3.

1850 Kânûnnâme-i Ticâret	1807 Fransız Ticaret Kanunu
Fasl-ı evvel: Ashâb-ı matlûbun sûret-i ictimâ' ve celbine dâ'irdir	Section I: De l'Assemblée des créanciers dont les créances sont vérifiées et affirmées
Madde 211: Alacak isbâtı için ta'yîn olunan sekiz gün mühletin inkizâsından üç gün güzêrânında, alacakları tahkik ve tasdik olunmuş veyâhud ihtiyâten deftere idhâl ettirilmiş olan alacaklılar Ticârethânenen ta'yîn kılınacak me'mûr ma'rifetiyle celb olunarak, konkordato senedinin müzâkere ve kararlaştırılması zımında meclis akdine ibtidâr oluna ve bu bâbda Ticârethâne kapısı ve bros ve müflisin dükkân ve mağazası üzerine i'lânnâmeler ta'lik ve gazetelere dahi derc ve tahrîr ettirilerek, keyfiyyet i'lân ve işâat ve işbu i'lânnâmelere ve da'vet tezkirelerine akd olunacak meclisin sebebi beyan ve işâret kılma.	Article 514: Dans les trois jours après l'expiration des délais prescrits pour l'affirmation des créanciers connus, les créanciers dont les créances ont été admises, seront convoqués par les syndics provisoires.
Madde 212: Ticârethânenen ta'yîn olunan me'mûr tarafından tahsis kılınan mahal ve yevm ve saatte, berveci-i bâlâ tasdik ve kabul olunmuş ve gerek ihtiyâten deftere idhâl ettirilmiş olan alacaklılar bizzat gelecek veyâhud vekillerini irsâl ederek me'mûr-ı mûmâileyh hâzır olduğu halde meclis akdine ve meclis-i mezkûra müflisin dahi celbine mübâderet oluna. Müflis-i merkûm hapishânenen ihrâc olunmuş veyâhud te'minnâmesini tahsil etmiş ise bizzat gelmeye mecbûrdur. Meğeri me'mûr-ı mûmâileyh tarafından makbûl olan özr-i şer'î tahakkukuna mebnî âharîni tevkile salâhiyeti ola.	Article 515: Aux lieu, jour et heure qui seront fixés par le commissaire, l'assemblée se formera, sous sa présidence il n'y sera admis que des créanciers reconnus, ou leurs fondés de pouvoirs. Article 516: Le failli sera appelé à cette assemblée: il devra s'y présenter en personne, s'il a obtenu un sauf-conduit, et il ne pourra s'y faire représenter que pour des motifs valables, et approuvés par le commissaire.
Madde 213: İflâsın keyfiyyet-i ahvâli ve gerek rûsûm ve kavâid-i mer'iyyesinin icrâsı ve muâmelât-ı icâbiyyenin ifâsı, vekiller tarafından sâlifü'z-zikr akd olunacak meclise arz ve ifâde olunduktan ve ol halde müflis dahi istintâk ve istimâ' kılınduktan sonra, meclisce vekillerin ifâdât-ı vâkıaları bir kıt'a varakaya zabt ve tahrîr ve taraflarından imzâ ve temhîr olunarak, varaka-yı merkûme Ticârethâne tarafından ta'yîn kılınan me'mûra teslim ve me'mûr-ı mûmâileyh tarafından dahi meclisce olan müzâkere ve kararı hâvî bir kıt'a takrîr tanzîm kılma.	Article 517: Le commissaire vérifiera les pouvoirs de ceux qui s'y présenteront comme fondés de procuration: il fera rendre compte en sa présence, par les syndics provisoires, de l'état de la faillite, des formalités qui auront été remplies, et des opérations qui auront eu lieu: le failli sera entendu. Article 518: Le commissaire tiendra procès-verbal de ce qui aura été dit et décidé dans cette assemblée.

1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 211. maddesinin ilk cümlesi anlam bakımından mehaz kanunun 514. maddesi ile benzerlik göstermektedir. Mamafih diğer pek çok hükümde olduğu gibi kanunnamedeki bu hükme de mehaz kanunda yer almayan bir ekleme yapılmış ve konkordatonun müzakere ve kararlaştırılması için yapılacak toplantının alacaklılara ne şekilde duyurulacağına dair bir düzenleme sevk edilmiştir. Mehaz kanunun 514. maddesinde böyle bir düzenleme mevcut değildir.

Kanunnamenin 212. maddesi, mehaz kanunda yer alan iki madde ile paralellik arz etmektedir: 515 ve 516. maddeler. İki ayrı madde yerine kanunnamede tek bir madde sevk edilerek her iki konunun birlikte düzenlenmesi tercih edilmiştir.

Kanunnamenin 213. maddesinde de tıpkı 212. maddede olduğu gibi mehaz kanunda yer alan birden fazla hükmün tek bir madde çatısı altında birleştirildiği görülür. Sözelimi, kanunnamenin 213. maddesi mehaz kanunun 517. ve 518. maddeleri ile benzerlik taşımaktadır. Buna karşın 213. madde, mehaz kanunda yer almayan bir düzenleme olarak, toplantıda vekillerin ifadelerini içeren tutanağın “Ticârethâne tarafından ta'yîn kılınan me'mûra teslim” edileceği düzenlenmiştir.

Kanunnamenin 211 ve 212. maddelerine bakıldığı zaman, 211. maddede alacaklıları toplayan kişi ile 212. maddede toplantı yeri ve vaktini belirleyen kişinin aynı kişi olduğu, bu kişinin de Ticârethânedan tayin edilen memur olduğu görülür. Buna karşın mehaz kanuna bakıldığında bu kişilerden ilki iflâs idare memuru (*syndic*), ikincisi ise komiser (*commissaire*) olarak öngörülmüştür. Kanunname mehaz kanunun aksine böyle bir ayırım yapmamış ve her iki hükümde de aynı kişiyi görevlendirerek mehaz kanundan farklı bir yol izlemiştir. Bunun sebebinin kanunname tarafından iflâs idare memuru ve komiser arasında ayırım yapılmaması olduğu düşünülebilirse de, kanunnamede bu ayırımın mevcut olduğu 213. maddeden açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim söz konusu maddede iflâs idare memuru ile komiser arasında ayırım yapılarak bunlardan birincisi “vekil”, ikincisi de “Ticârethâne tarafından ta'yîn kılınan me'mûr” olarak zikredilmiştir.

Tablo 4.	
1807 Fransız Ticaret Kanunu	1850 Kânûnnâme-i Ticâret
Fasl-ı sâdis: Alacaklıların ittifâkı beyânındadır	Section III: De l'Union des Créanciers
<p>Madde 236: Konkordato mukâvelesi akd olunmadığı halde alacaklılar ittifâk edip birlikte hareket etmek üzere istihkâk-ı tâmları derkârdır ve gerek iflâs umûrunun ru'yetine ve gerek vekillerin ibkâ ve tebdili menfaatine dâ'ir husûsâtın müzâkeresi zımında <i>Ticârethâned-en ta'yîn kılınan me'mûr tarafından</i> alacaklılar celb olunup imtiyâz ve istiğlâl ve rehin ci-hetleriyle alacakları mütehakkik olan alacaklılar işbu meclise dâhil olurlar ve <i>ashâb-ı matlûbâtın müddeâ ve i'tirâzlarını şâmil bir ku'a mazbata tahrîr olun-up sâltifü'z-zıkr 170. madde mantûkunca mazbata-yı mezkûrenin meâlîne nazaran Ticârethâne tarafın-dan karar verilir</i> ve ibkâ olunmayacak vekiller takrîrlerini yeni vekillere verib Ticârethâne me'mûru mûmâileyh dahi hâzır olmak ve müflis dahi îcâbı tak-dîrinde celb olunmak lâzımdır.</p>	<p>Article 527: S'il n'intervient point de traité, les créanciers assemblés formeront, à la majorité individuelle des créanciers présents, un contrat d'unions, ils nommeront un ou plusieurs syndics définitifs: <i>les créanciers nommeront un caissier chargé de recevoir les sommes provenant de toute espèce de recouvrement.</i> Les syndics définitifs recevront le compte des syndics provisoires, ainsi qu'il a été dit, pour le compte des agents, à l'article 481.</p>
	<p>Article 528: <i>Les syndics représenteront la masse des créanciers; ils procéderont à la vérification du bilan, s'il y a lieu.</i> <i>Ils poursuivront, en vertu du contrat d'union; et sans autres titres authentiques, la vente des immeubles du failli, celle de ses marchandises et effets mobiliers, et la liquidation de ses dettes actives et passives; le tout sous la surveillance du commissaire, et sans qu'il soit besoin d'appeler le failli.</i></p>
<p>Madde 237: İflâsın emvâl-i mevcûdesinden müflise bir mikdâr îâne-i nakdiyye i'tâsı husûsu hâzır bi'l-me-clis olan alacaklılar beyninde müzâkere olunarak, bu bâbda ekserisi râzı oldukları halde iflâsın emvâl-i mevcûdesinden bir mikdâr mebâlig' îâne nâmıyla mü-flise verilmek husûsuna müsâade kılımb, işbu îânenin mikdârı vekiller tarafından teklîf ve Ticârethâned-en ta'yîn kılınan me'mûr cânibinden tahsîs olunur. <i>Meğerki yalnız vekiller tarafından bu bâbda Ticârethâneye mürâcaat ve istid'â kılın.</i></p>	<p>Article 529: Dans tous les cas, il sera, sous l'approbation du commissaire, remis au failli et à sa famille, les vêtements, hardes et meubles nécessaires à l'usage de leurs personnes. Cette remise se fera sur la proposition des syndics, qui en dresseront l'état.</p>
	<p>Article 530: <i>S'il n'existe pas de présomption de banqueroute, le failli aura droit de demander, à titre de secours, une somme sur ses biens: les syndics en proposeront la quotité; et le tribunal, sur le rapport du commissaire, la fixera, en proportion des besoins et de l'étendue de la famille du failli, de sa bonne foi, et du plus ou moins de perte qu'il fera supporter à ses créanciers.</i></p>

<p>Madde 238: <i>Bir ticâret şirketinin iflâsı zuhûrunda şirketlerin biriyle veyâhud bir niceleriyle konkordato mukâvelesinin akdine râzı olmak alacaklıların yed-i ihtiyârlarındadır. Ol takdirde, şirketin bilcümle emvâl-i mevcûdesi müttefik alacaklıların taht-ı idârelerinde kalıp konkordatoyu tahsil etmiş kimselerin emvâl-i mahsûsaları şirket malından ihrâc olunarak bu makûleler ile akd olunacak mukâvele-i mahsûsada garâme akçesi hasran ve kasran şirket malından hâric eşyâdan te'diye olunmak taahhüdü münderic olur ve yalnız kendi nefsine âid bir konkordatoya destres olmuş olan şirket sâ'ir şirketler ile müteahhid olmakdan beri'ü'z-zimme olur.</i></p>	
<p>Madde 239: <i>İflâs vekilleri alacaklıların masa ta'bir olunur cem'iyeti tarafından bi'l-vekâle ifâ-yı düyûna me'mûr olup maamâfih müflisin emvâl-i mevcûdesi ile ticâret etmek üzere alacaklılar tarafından vekillere ruhsat verilir ve bu bâbda dâyinlerin meclis-i meşveretinden verilecek kararnâmede me'mûriyetlerinin vakt ve vüs'ati ve mesârifin ru'yetine medâr olmak üzere yedlerinde hıfz olunacak mebâliğin mikdârı tasrîh kılınmak lâzımdendir. Mebâliğ ve nüfûs cihetleriyle üç rub'una mutasarrıf ve ağıleb olan alacaklıların re'yleri üzere Ticârethânedan ta'yin kılınan me'mûrun huzûrunda kararnâme-i merkûmeye teşebbüs olunur ve işbu kararnâmeye karşı muhâlefet ve i'tirâz etmek husûsu gerek müflisin ve gerek imzâkeş-i rızâ olmayan sâ'ir alacaklıların yedlerinde ise de işbu i'tirâzdan nâşi kararnâme-i merkûmenin icrâsı tevkîf olunamaz.</i></p>	
<p>Madde 240: <i>Vekiller emvâl-i iflâsı kullandıkları esnâda mevcûddan ziyâde muâmelât ve taahhüdâta girişirler ise, emvâl-i merkûmenin li-ecli't-ticâre isti'mâline ruhsat vermiş olan ashâb-ı matlûb verdikleri ruhsatnâmede muharrer şerâit mücibince emvâl-i iflâsdan kendülere râci' olan hisseden ziyâdesi için bizzat mes'ûl olup, her biri alacağının mikdârına nisbet mevcûddan tenâkus eden akçeyi te'diye ve ifâ eylemeye mecbûrdur.</i></p>	
<p>Madde 241: <i>Müflisin menkûlâtından olmayan emlâkı ve gerek menkûlâtından olan emtia ve eşyasını fûrûht ile düyûn ve zimemâtının tanzim ve tesviyesi maddelerini ta'cil etmek üzere vekiller mecbûrdur ve husûsât-ı mezbûreye Ticârethânedan ta'yin kılınan me'mûr nezâretiyle teşebbüs olunup müflisin celb ve ihzârı lâzım gelmez.</i></p>	
<p>Madde 242: <i>Sâlifü'z-zikr 195. maddede muharrer kavâide imtisâlen müflise âid her gûne hukûk ve iddiâyı tesviye ve ru'yet etmek üzere vekiller me'zûn olup ol bâbda müflisin muhâlefeti mesmû' değıldir.</i></p>	

<p>Madde 243: <i>Ber-vechi-bâlâ ittifâk üzere olan alacaklılar ittifâklarının ibtidâsı senesinde hiç olmaz ise bir defa ve icâb eylediği halde âti senelerinde iktizâsına göre akd-i meclis etmek üzere Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûr ma'rifetiyle celb olunur</i> ve mecâlis-i merkûmede vekiller iflâs umûrunu teveccühle idâre ve tesviye ettiklerinin takrîrini vermeye mecbûrdurlar ve bâlâda mezkûr 170. ve 236. maddelerde tasrîh olunan kavâide tatbîkan me'mûriyetlerinde ibkâ veyâhud icâbına göre azl ve tebdilleri icrâ olunur.</p>	<p>Article 531: Toutes les fois qu'il y aura union de créanciers, le commissaire du tribunal de commerce lui rendra compte des circonstances. Le tribunal prononcera, sur son rapport, comme il est dit à la section II du présent chapitre, si le failli est ou non excusable, et susceptible d'être réhabilité. En cas de refus du tribunal de commerce, le failli sera en prévention de banqueroute, et renvoyé, de droit, devant le magistrat de sûreté, comme il est dit à l'article 526.</p>
<p>Madde 245: Müflisin ma'zûriyyet-i ahvâline dâ'ir alacaklıların karar re'yleri ve gerek iflâsın keyfiyyet-i vukû'u ve hâlât-ı sâ'iresine mütedâ'ir bir kît'a takrîr Ticârethâne me'mûru tarafından arz ve takdîm olunub, müflisin ma'zûr olup olmayacağı Ticârethânedan hükmolunur.</p>	
<p>Madde 246: Müflisin ma'zûr olmadığı i'lân olduğu takdîrde beher dâyin kendi alacağına dâ'ir müflisin zâtı ve emvâli hakkında dava etmeye ez-ser-i nev' salâhiyeti hâsıl olur. <i>Ma'zûr olmak üzere hükmolunduğu takdîrde iflâsından dolayı alacaklıların davaları için habs olunmak mecbûriyetinden tahlîs olunarak min ba'd nefsine dokunulmayıp fakat emvâlinden dava olunur. Şu kadar ki kavânîn-i mahsûsa ile derkâr olan bazı istisnâlara riâyet kılınur.</i></p>	
<p>Madde 244: <i>Müflisin hesâbları kat' ve tesviye olundukda alacaklı Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûr ma'rifetiyle celb olunup vekiller dahi işbu son meclisde me'mûriyetlerinin nefcesinden takrîrlerini vererek müflisin bi'n-nefs bulunması veyâhud iktizâsı üzere celb ve ihzâr olunması lâzîmedendir ve müflisin ma'zûriyyet ahvâline dâ'ir ashâb-ı matlûbât re'ylerini söyleyip ol bâbda bir kît'a mazbata tahrîri ile alacaklıların her biri mülâhazât ve i'tirâzâtını ol mazbatada derc eylemek üzere me'zûn olup meclis-i mezbûrun hitâmından sonra müttefik alacaklıların cem'iyeti bi'l-istihkâk hal ve tefrîk olunur.</i></p>	
<p>Madde 247: <i>Hüleli iflâs irtikâb edenler ve kendi malları olmayan eşyânın fûrûhtuna mütasaddi olanlar ve gerek sirkat ve dolandırıcılık veyâhud kendilerine i'timâd olunan şeye hyânet ve taaddî ile müttehem olan ve be-tahsîs emvâl-i mürîyyenin sarf ve istihlâkine cesâret eden kimseler ma'zûr olmak üzere hükmolunmak câiz değildir.</i></p>	
<p>Madde 248: <i>Tüccârdan medyûn olanların emvâl-i mevcûdesini alacaklılara terk ve i'tâ eylemek husûsunda vukû' bulan istid'âlari şâyân-ı kabûl değildir.</i></p>	

Altıncı fasıl “alacaklıların ittifâkı” müessesine ilişkin hükümler sevk etmektedir (bkz. Tablo 4). 1850 Kânûnnâme-i Ticâret’in 236. maddesinden anlaşılacağı üzere “alacaklıların ittifâkı” müessesesi “konkordato mukâvelesi akd olunamadığı” durumlarda iflâsın sonuçlandırılabilmesi için öngörülen bir yoldur.

Kanunnamenin 236. maddesi düzenlediği konu bakımından mehaz kanunun 527. maddesi ile paralellik arz etmektedir. Ancak iki hüküm arasında çeşitli farklılıklar söz konusudur. Öncelikle, kanunnamenin 236. maddesinde alacaklıların toplanması ile ilgilenen kişinin Ticârethâne tarafından tayin edilen memur olduğu ifade edilmesine karşın mehaz kanunda buna ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Keza, mehaz kanunun aksine, imtiyazlı alacaklılar ile uhdelerinde bir teminat hakkı bulunan alacaklıların da alacaklılar meclisine katılacakları kanunnamenin 236. maddesinde özel olarak zikredilmiştir. Buna ilaveten, yine mehaz kanunda bulunmayan bir husus olarak, aynı hükümde “ashâb-ı matlûbâtın müddeâ ve i'tirâzlarını şâmil bir kıt'a mazbata tahrîr olunup sâlifü'z-zikr 170. madde mantûkunca mazbata-yı mezkûrenin meâline nazaran Ticârethâne tarafından karar verilir” düzenlemesi yer almıştır. Mehaz kanunun aksine kanunnameye bu yönde özel bir düzenleme getirilerek bu konuda yetkinin Ticârethâneye bırakılması, Osmanlı kanun koyucusunun süreçte devlet organları vasıtasıyla müdahale etme hususunda Fransız kanun koyucusuna nazaran bir nebze daha istekli olduğu şeklinde yorumlanabilir. İlave olarak, mehaz kanunun 527. maddesine göre toplanan alacaklıların yapılacak her türlü ödemeyi teslim almakla görevli bir tahsildar (*caissier*) tayin edecekleri hükme bağlanmışken kanunnameye bu yönde bir ifade yer almamıştır.

Mehaz kanunun 528. maddesinde, bir önceki madde uyarınca alacaklılar tarafından tayin edilen kesin iflâs idare memurlarının (*sydincs définitifs*) görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemeler sevk edilmiştir. Buna göre kesin iflâs idare memurları alacaklıları temsil eder, gerektiğinde bilançoların doğrulanması ile ilgilenir, komiserin gözetimi altında müflise ait malların satımı ve borçların paraya çevrilmesi işini yürütür. Ancak 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te buna ilişkin bir hüküm yer almamaktadır.

Kanunnamenin 237. maddesinde düzenlenen borçluya bırakılacak malvarlığı hususu mehaz kanunun 529 ve 530. maddelerinde düzenlenmiştir. Kanunnamenin 237. maddesi ile mehaz kanunun 529. maddesi bu noktada anlam bakımından benzerlik arz ederken, mehaz kanunun 530. maddesinde borçlunun hileli müflis olup olmamasına göre yapılan ayırım kanunnamenin 237. maddesinde yer almamıştır.

Zikre değer bir husus olarak, kanunnamenin 238 ilâ 242. maddeleri arasında düzenlenen şirketin iflâsı halinde konkordato, müflisin malları üzerinde vekiller tarafından tasarrufta bulunulması ve bunlarla ilişkili olan hususlar mehaz kanunda yer almamaktadır. Söz konusu hükümler mehaz kanunda yer almamasına karşın Osmanlı kanun koyucusu tarafından kanunnameye ayrıca ilave edilmiştir. Bu ilavenin başka bir kanuna mı dayandığı, yoksa Osmanlı hukukçularının kaleminden mi çıktığı hususu bir kenara, başlı başına böyle bir ilavenin yapılmış olması Osmanlı kanun koyucusunun iktibas esnasında lüzumlu gördüğü takdirde mehaz kanunda yer almayan hususları müstakil olarak düzenlemekte tereddüt etmediğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Kanunnamenin 243. maddesi, kısmen mehaz kanunun 531. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesiyle benzerlik göstermektedir. Mehaz kanundaki hüküm alacaklıların her toplanışında komiserin alacaklıları durum hakkında bildireceğini öngörürken, buna ilave olarak kanunnamenin 243. maddesinde alacaklıların toplanması konusunda Ticârethânedan tayin edilen memura görev verilmiş, kesin iflâs idare memurlarının görevde bırakılması ve azli hususlarının bu toplantılarda görüşüleceği hükme bağlanmıştır.

Kanunnamenin 244. maddesi, tespit edebildiğimiz kadarıyla, mehaz kanundaki herhangi bir hüküm ile benzerlik göstermemektedir.

245. madde, mehaz kanunun 531. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi ile konu bakımından paralellik arz etmekte ve her iki düzenleme de müflisin itibarının iadesini düzenlemektedir.

246. maddenin ilk cümlesi ile mehaz kanunun 531. maddesinin ikinci fıkrası, müflisin mazur olduğunun Ticârethane ve ticaret mahkemesi tarafından reddedilmesi ihtimalini düzenlemektedir. Mamafih 246. maddenin devamında, mehaz kanunun aksine, mazur olma talebinin kabul edilmesine ilişkin bir düzenleme getirilmiştir.

Son olarak, mehaz kanunda kanunnamenin 247 ve 248. maddelerine benzerlik gösteren hükümler tespit edilememiştir.

Görüldüğü üzere, birinci ve altıncı fasıllar her ne kadar dolaylı olarak konkordato ile ilişkili de olsa, bu hükümlerin konkordato ile doğrudan ilgili olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu hükümler daha ziyade alacaklıların toplanmasına dair düzenlemeler içermektedir. Binaenaleyh konkordato ile ilgili başlığın, altı faslın tümünü kapsayacak şekilde bir üst seviyeye çıkarılması kanaatimizce Osmanlı kanun koyucusunun yaptığı isabetsiz bir değişikliktir. Bunun yanında, birinci ve altıncı faslın incelenmesi, her iki fasılda da mehaz kanuna nazaran belli oranda değişiklik ve eklemeler yapıldığını, keza bazı hükümlerin alınmamasının tercih edildiğini göstermektedir.

3.5. Mehaz Kanunda Yer Almayan Hükümler

1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun konkordatoya ilişkin bölümünün (Chapitre VIII) üç kısımdan (*section*) müteşekkil olmasına karşın 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in konkordatoya ilişkin altıncı bâbı altı fasıldan oluşmaktadır. Bu bâblardan birinci, ikinci ve altıncısına yukarıda değinilmiştir. Bununla birlikte altıncı bâbda düzenlenen diğer üç fasıl, sözgelimi üçüncü, dördüncü ve beşinci fasıllar, tespit edebildiğimiz kadarıyla mehaz kanunda yer almayan düzenlemelerden oluşmaktadır (fasılların tam metni için bkz. EK-3). Bu fasıllardan üçüncü faslın başlığında, söz konusu faslın konkordatonun hükümlerinin icrasına müteallik olduğu ifade edilmektedir. Bu

fasılda alacağı teminat altına alınmış alacaklılar, konkordatonun tasdikinden sonra konkordatonun ilga ve iptal edilmesine yönelik talepler, vekillerin görevlerinin sona ermesi gibi hususlar düzenlenmektedir. Konkordatonun hükmen ilgası, feshi ve icra edilmemesine yönelik hükümleri havi dördüncü fasılda konkordatonun tasdikinden sonra hileli iflâs durumunun öğrenilmesi, tasdikten sonra hileli iflâs hususunda dava açılması ve hileli iflâs hükmü verilmesinin sonuçları gibi konular hakkında hükümler sevk edilmiştir. Beşinci fasıl ise borçlunun malvarlığının yetersizliği sebebiyle iflâsın kapatılması hususunda hükümler içermektedir.

Söz konusu üçüncü, dördüncü ve beşinci fasılların mehzaz kanunda herhangi bir karşılığını tespit edemediğimiz gibi, bu fasılların kaynağının neresi olduğu konusunda da herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bu hükümleri Osmanlı kanun koyucusu kendi tasarrufu ile sevk etmiş olabileceği gibi, mehzaz kanun olan 1807 Fransız Ticaret Kanunu dışında başka bir kanundan alınmış olma ihtimali de söz konusudur. Ancak her iki durumda da ilgili hükümlerin mehzazın 1807 Fransız Ticaret Kanunu olmadığı açıktır. Yukarıda da değindiğimiz üzere, kanunnamenin dîbâcesinde açıkça zikredilmemiş olmakla beraber gerek düzenlediği konularından, gerek sistematik yapısından 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan alındığı açıktır. Camiç Ohannes Efendi'nin yaptığı tercüme Fransız Ticaret Kanunu'nun 1807 tarihli versiyonuna dayandığına göre,⁴⁴ Osmanlı kanun koyucusunun mehzaz kanun olan 1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan açıkça saptığı konusunda tereddüt bulunmamaktadır.

4. Genel Değerlendirme ve Sonuç

4.1. 1850 Kânûnnâme-i Ticâret ve 1807 Fransız Ticaret Kanunu Arasında Nicel Bir Mukayese Denemesi

1807 Fransız Ticaret Kanunu ve 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in içeriklerini ve genel anlamda farklılaştıkları maddeleri ele aldıktan sonra, iki kanun arasındaki farkları bütüncül bir bakış açısıyla ele almakta yarar vardır. İki düzenleme arasında yapılacak nicel bir mukayese, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan ne surette ve ne ölçüde iktibas edildiğine dair önemli ipuçları ihtiva etmektedir (bkz. Tablo 5).

⁴⁴ Cin ve Akgündüz (n 10) 731.

Tablo 5⁴⁵.

	İlgili başlık	Madde sayısı	Kelime sayısı	Karakter sayısı
1850 Kânûn-nâme-i Ticâret	Fasl-1 evvel	3	229	1719
	Fasl-1 sâni	9	617	4779
	Fasl-1 sâlis	4	209	1680
	Fasl-1 râbi'	7	492	3868
	Fasl-1 hâmis	2	128	971
	Fasl-1 sâdis	13	777	6098
	Altıncı bâb (toplam)	38	2452	19115

1807 Fransız Ticaret Kanunu	Section I	5	155	970
	Section II	8	383	2515
	Section III	5	318	1945
	Chapitre VIII (toplam)	18	856	5430

Yukarıda 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te yer alan birinci fasıl ile 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nda yer alan birinci kısım (*section*), ikinci fasıl ile ikinci kısım, altıncı fasıl ile üçüncü kısım arasında benzerlik ilişkisi bulunduğunu ifade etmiştik. Bunlardan ilk ilişkiye baktığımız zaman birinci fasılın mehzaz kanundaki benzerine kıyasen daha az sayıda madde içerdiği ve fakat bu maddelerin içeriklerinin daha uzun olduğu gözlemlenmektedir. İkinci ilişkide ikinci fasıl ile mehzaz kanundaki benzeri arasında madde sayısı bakımından çok fark bulunmadığı, buna mukabil yine madde içeriklerinin uzunluğu bakımından kanunnamenin daha ayrıntılı olduğu görülür. Üçüncü ilişkide ise altıncı fasılda yer alan madde sayısı mehzaz kanundaki madde sayısının yaklaşık üç katı, kelime ve karakter sayısı ise yaklaşık iki buçuk katıdır. Her iki grubun da üst başlığı olan altıncı bâb ile sekizinci bölüm (*chapitre*) arasında bir mukayese yapıldığı zaman ise, mehzaz kanunda yer almayan diğer üç fasılın da dahil olması ile, aradaki farkın oldukça yüksek olduğu görülür: Altıncı bâbda yer alan toplam madde sayısı, mehzaz kanunun sekizinci bölümünde yer alan madde sayısının iki katından fazladır. Keza altıncı bâbda yer alan kelime ve karakter sayısı mehzaz kanunun sekizinci bölümünde yer alan kelime ve karakter sayısının üç katına yakındır. Dolayısıyla 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in mehzaz kanun olan 1807 Fransız Ticaret Kanunu'na nazaran çok daha uzun ve ayrıntılı olduğu ve iki düzenleme arasında ciddi farklar bulunduğu aşikardır.

Yukarıda zikredildiği üzere kanunnamenin birinci, ikinci ve altıncı faslı, mehzaz kanundaki düzenlemelerle belirli oranlarda benzerlik gösterirken, kanunnamenin üçüncü, dördüncü ve beşinci kısımlarına benzer düzenlemeler tespit edebildiğimiz kadarıyla mehzaz kanunda mevcut değildir. Mehzaz kanunda bulunmayan ve Osmanlı kanun koyucusu tarafından ayrıca ilave edilen bu düzenlemelerin, mehzaz kanunla benzerlik gösteren diğer hükümler ile mukayesesi, Osmanlı kanun koyucusunun

⁴⁵ Kelime ve karakter sayısını hesaplarken tarafımızca eklenen noktalama işaretleri de hesaba dahil edilmiş, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te yer alan dipnotlar ise kapsam dışı bırakılmıştır.

mehaz kanundan ne derece farklılaşan bir yol izlediğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6.

	İlgili başlık	Madde sayısı	Kelime sayısı	Karakter sayısı
Mehaz kanunda benzeri bulunan	Fasl-ı evvel	3	229	1719
	Fasl-ı sâni	9	617	4779
	Fasl-ı sâdis	13	777	6098
	Üç faslın toplamı	25	1623	12596
	Toplam yüzde	%65,78	%66,19	%65,89

Mehaz kanunda benzeri bulunmayan	Fasl-ı sâlis	4	209	1680
	Fasl-ı râbi'	7	492	3868
	Fasl-ı hâmis	2	128	971
	Üç faslın toplamı	13	829	6519
	Toplam yüzde	%34,21	%33,80	%34,10

Mehaz kanunda benzeri yer almayan üçüncü, dördüncü ve beşinci fasıllar hem içerdikleri toplam madde sayısı, hem kelime sayısı, hem de karakter sayısı bakımından diğer üç faslın yekûnunun yaklaşık yarısı kadar maddeye, kelimeye ve karaktere sahiptir. Başka bir ifadeyle, altıncı bâbda yer alan yaklaşık her üç maddeden, kelimedenden ve harften biri, mehaz kanunda benzeri yer almayan düzenlemelere aittir. Bu noktada dikkat çekici bir diğer husus, yukarıda da değinildiği üzere, birinci, ikinci ve altıncı faslın içerisinde de mehaz kanunda benzeri bulunmayan bazı hükümlerin yer almasıdır (mesela 218 ve 219. maddeler). Keza mehaz kanunda yer almasına rağmen 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'e alınmayan maddelerin bulunduğu da yukarıda değinilmişti (mesela 525 ve 528. maddeler). Dolayısıyla birinci, ikinci ve altıncı fasıl da mehaz kanunla birebir benzerlik içerisinde bulunmamaktadır. O yüzden mehaz kanunda benzeri bulunmayan fasıllar bakımından tespit edilen %33-34 civarındaki farklılık oranı aslında daha yüksektir. Eşdeyişle, Osmanlı kanun koyucusunun mehaz kanundan farklı düzenlemeler sevk etme oranı üçte birden daha yüksektir. Bu yüksek oran, Osmanlı kanun koyucusunun mehaz kanununun iktibas esnasında ciddi oranda değişiklik, ekleme ve çıkarmaya gittiğini ve mehaz kanunu alırken hükümleri Osmanlı bağlamına uygun hale getirmeye gayret ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı kanun koyucusunun bu tutumunun, iktibas sürecinde mehaz kanuna fazlaca müdahale etme ve değişiklikler ortaya koyma, başka bir ifadeyle “pasif iktibas” yerine “aktif iktibas” yolunu tercih etme olarak yorumlanabileceği kanaatindeyiz.

4.2. 1850 Kânûnnâme-i Ticâret, 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun Tercümesinden mi İbaretti?

Literatürde bir grup yazarın, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun aynen tercümesi olduğu yönünde görüş bildirdiği yukarıda zikredilmişti.

Çalışmamız bu görüşün isabetsiz olduğunu göstermiştir. Konkordato özelinde bakıldığında 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in içerdiği her üç hükümden, kelimeden veya harften en az bir tanesinin mehz kanunda karşılığı bulunmamaktadır. Başka bir deyişle Osmanlı kanun koyucusu kanunnameye mehz kanundan yapılan iktibasın yaklaşık yarısından fazla oranda ekleme ve çıkarma yapmıştır. Bu nedenle kanunnamenin 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun bir tercümesinden ibaret olduğu kanaatinin en azından konkordato kısmı bakımından hatalı olduğu açıktır. Kanunnamenin diğer kısımlarına yönelik yapılacak çalışmalar, ortaya daha bütüncül ve daha doğru bir fotoğraf çıkmasına imkan sağlayacaktır.

4.3. Bir Hukuk Aşılması (*Legal Transplant*) Olarak 1850 Kânûnnâme-i Ticâret

Değinmek istediğimiz son husus, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in kötü bir hukuk aşılması (*legal transplant*) olduğuna ilişkin değerlendirmedir. Bu konuda Foster, özetle şunları söylemektedir: 1807 Fransız Ticaret Kanunu temelde medeni kanunun bir parçası olarak tasarlanmıştı ve ticaret kanununun düzgün işleyebilmesi için gerekli hükümlerden bazıları medeni kanun içerisinde yer almaktaydı. Dolayısıyla mülkiyet ve sözleşmeler gibi alanlara ilişkin hükümler iktibas edilmeksizin sadece ticaret kanununun iktibas edilmesi bir anlam ifade etmemekteydi. Üstelik 1807 Fransız Ticaret Kanunu niteliği düşük bir kanun olup ekonomik kalkınmayı sağlamaya elverişli değildi. Buna ilave olarak iktibasın temelde politik ve ekonomik kaygılara dayanması, sürecin hukukçular değil siyasiler ve bürokratlar tarafından yürütülmesini beraberinde getirmişti. Hukukçular bu sürece ancak nispeten geç dahil edilmişti ve bu hukukçulardan Ahmed Cevdet Paşa dışındakiler sağlam bir hukuk bilgisine sahip değillerdi. Son olarak, o vakte kadar benzeri bir iktibas girişiminde bulunulmadığı için tecrübe eksikliği de söz konusuydu. Sonuç olarak, Foster'a göre, çeşitli sebeplerden dolayı o dönemki Osmanlı devlet adamlarının elinden gelenin en iyisi bu idiye de her halükârda 1850 Kânûnnâme-i Ticâret kötü bir hukuk iktibasıydı.⁴⁶ Mallat da şirketlere ilişkin temel hükümlerin yer aldığı medeni kanunun iktibas edilmemesi, ticaret kanununda anonim şirkete ilişkin yalnızca iki hüküm bulunuyor olması, şirket paylarına ve pay sahiplerine ilişkin hükümlerin oldukça kısa olması gibi hususlara vurgu yaparak benzer bir görüşü paylaşmaktadır.⁴⁷

Ağır ve Artunç şirketlere ilişkin hükümlerin az sayıda ve kısa olduğunu kabul etmekle beraber meseleye farklı bir açıdan yaklaşmakta ve bu durumun sebebinin daha fazla sayıda hükme ve bunların daha fazla ayrıntı içermesine gerek bulunmadığı olabileceğine vurgu yapmaktadır. Nitekim yazarlar kurulacak bir şirketin esas sözleşmesinin Osmanlı yönetimi tarafından onaylanması gerektiği için, kanunda

⁴⁶ Foster (n 24) 35–38.

⁴⁷ Mallat (n 11) 102–104.

özel olarak ifade edilmeyen hususların bu onay süreci boyunca çeşitli şekillerde uygulanabilir oluşunun, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'te bu hususlarda ayrıca düzenleme sevk etmeyi gereksiz kıldığı ihtimalinin üzerinde durmaktadır.⁴⁸

Foster ve Mallat'ın ileri sürdükleri görüşler dikkat çekicidir. Bu görüşler bağlamında, bu çalışma kapsamında incelediğimiz kadarıyla Osmanlı kanun koyucusu, konkordato özelinde mehaz kanuna sıkı sıkıya bağlı kalmamış, mehaz kanundan aldığı kabaca her iki hüküm için bir yeni hüküm kendisi ilave etmiştir. İlave edilen bu hükümlerin mehaz kanunda yer almamasının sebebini tespit için ayrıca müstakil bir çalışmaya ihtiyaç bulunmakla beraber, bu duruma sebep olarak mehaz kanunda yer alan düzenlemelerin eksik olduğunun düşünülmüş olması akla gelen ihtimaller arasındadır. Bu durum gerekçesi ne olursa olsun, Osmanlı kanun koyucusunun iktibas esnasında, en azından konkordato bakımından, gerekli gördüğü hallerde ilave hüküm sevk etmekte tereddüt etmediği söylemek yanlış olmayacaktır. Kanun koyucunun tutumu tüm kanun açısından bu şekilde ise, 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in kötü bir hukuk aşılması olduğunu söylemek en azından teorik düzlemde hatalı bir yargı olarak görünmektedir. Bu konuda daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için kanunnamenin konkordato dışındaki diğer kısımlarına ilişkin olarak gelecekte yapılacak yeni çalışmalar aydınlatıcı nitelikte olacaktır.

4.4. Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı hukuk modernleşmesinin önemli bir ayağını oluşturan kanunlaştırma hareketlerinden 1850 Kânûnnâme-i Ticâret ve onun mehazını oluşturan 1807 Fransız Ticaret Kanunu ele alınmıştır. Metninde veya dîbâcesinde mehazı açıkça zikredilmemiş olmasına rağmen kanunnamenin 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun bir uyarlaması olduğu konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Her iki düzenlemenin de konkordatoya ilişkin hükümlerini mukayeseli şekilde ele aldığımız bu çalışmada, literatürde ileri sürüldüğünün aksine 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun birebir tercümesi olmadığı ortaya koyulmuştur. Kanunnameye konkordatoya ilişkin yer alan her üç hükümden en az biri, mehaz kanunda bulunmayıp Osmanlı kanun koyucusu tarafından ayrıca kanunnameye dahil edilmiştir. Keza konkordatoya ilişkin hükümlere genel olarak bakıldığında pek çok konuda Osmanlı kanun koyucusunun mehaz kanundan sık sık ayrıldığı gözlemlenmektedir. Binaenaleyh 1850 Kânûnnâme-i Ticâret 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun birebir tercümesinden ibaret olmadığı gibi, iktibas sürecinde Osmanlı kanun koyucusu "aktif" bir tavır takınmış, iktibas esnasında mehaz kanunun hükümleri üzerinde ciddi anlamda değişiklik yapma ihtiyacı hissetmiştir. Bu ihtiyaç bir anlamda kanunu mahallî bir bağlama oturtma çabası olarak da algılanabilir.

⁴⁸ Ağır ve Artunç (n 23) 14.

İktibasın hukuk pratiğine yansımından ziyade Osmanlı kanun koyucusunun iktibas sürecindeki tutumu üzerinden 19. yüzyıl Osmanlı hukuk modernleşmesinin ele alındığı bu çalışmada tabii olarak Osmanlı hukuk pratiğine ve iktibasın pratik sonuçlarına değinilmemiştir. Bu konuda yapılacak yeni çalışmalara iktibasın iktisadî, sosyal ve pratik anlamda nasıl sonuçlar doğurduğunu ortaya koyacak olması bakımından ihtiyaç duyulmaktadır. Keza 19. yüzyıl Osmanlı hukuk modernleşmesinin fikrî ve teorik arkaplanını daha iyi anlayabilmek için hem 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in konkordatoya ilişkin hükümler dışındaki diğer kısımlarına, hem de 19. yüzyılda gerçekleştirilen diğer iktibas hareketlerine yönelik çalışmalar son iki asırdan beri devam eden hukukî modernleşme sürecine daha iyi nüfûz edebilmeyi sağlayacak olması bakımından büyük önemi haizdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dışbağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- Ade M, 'Ottoman Commercial Law and Its Practice in Aleppo Province (1850-1880)' içinde Suraiya Faroqhi ve Gilles Veinstein (editör), *Merchants in the Ottoman Empire* (Peeters 2008)
- Ağır S ve Artunç C, 'Set and Forget? The Evolution of Business Law in the Ottoman Empire and Turkey' [2021] *Business History Review* 1
- Ahmad AA, *Islamic Law: Cases, Authorities and Worldview* (Bloomsbury Academic 2017)
- Aksoy A, 'İslam Hukukunda Konkordato: Ödeme Güçlüğü İçindeki Borçlu Hakkında Öngörülen Düzenlemeler' (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi 2002)
- Altuğ Y, 'Compositions in Bankruptcy' (1970) 36 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 672
- Asal B, 'Yasalaştırma: Kodifikasyon teorisi ve politikası' (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi 2013)
- Atar F, *İslâm İcra ve İflas Hukuku* (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 1990)
- Awad A ve Michael RE, 'Ifas and Chapter 11: Classical Islamic Law and Modern Bankruptcy' (2010) 44 *The International Lawyer* 975
- Aydın MA, *Türk Hukuk Tarihi* (14. baskı, Beta Yayıncılık 2017)
- Bozkurt G, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi: Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci* (Türk Tarih Kurumu Yayınları 1996)
- Burak G, 'Codification, Legal Borrowing and the Localization of "Islamic Law"' içinde Khaled Abou El Fadl, Ahmad Atif Ahmad ve Said Fares Hassan (editör), *Routledge Handbook of Islamic Law* (Routledge 2019)
- Çakır C ve Akkuş Y, 'Osmanlı İstanbul'unda Ticaret', *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A Ş Yayınları 2015) 154
- Cin H ve Akgündüz A, *Türk Hukuk Tarihi* (Osmanlı Araştırmaları Vakfı 2017)

- Code Civil, yani Fransa Kânûn-ı Medenîsi* (Nazaret Hilmi tercümesi, Karabet ve Kasbar Matbaası 1303)
- Code de commerce* (5. baskı, Clament Frères 1808)
- Düstûr: Tertîb-i Evvel*, vol 1 (Matbaa-yı Âmire 1289)
- Engelhardt E-P, *Türkiye ve Tanzimat Hareketleri* (Ayda Düz tercümesi, Milliyet Yayınları 1976)
- Foster NHD, 'Islamic Commercial Law: An Overview (I)' [2006] *InDret: Revista para el Análisis del Derecho* 1
- , 'Commerce, Inter-Polity Legal Conflict and the Transformation of Civil and Commercial Law in the Ottoman Empire' (2013) *17 Yearbook of Islamic and Middle Eastern Law* 1
- Gayretli M, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kanunlaştırma Çalışmaları* (Nizamiye Akademi 2015)
- Gümüş M, 'Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları' [2013] *Tarih Okulu* 163
- Gürzumar F ve Gürzumar T, *Kaanûnnâme-i Ticâret ve Zeyilleri* (Ali Himmet Berki editör, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1962)
- Hallaq WB, 'Can the Shari'a Be Restored?' içinde Yvonne Yazbeck Haddad ve Barbara Freyer Stowasser (editör), *Islamic law and the challenges of modernity* (AltaMira Press 2004)
- , *An Introduction to Islamic Law* (Cambridge University Press 2009)
- Hilmi N, *Termes judiciares* (Karabet ve Kasbar Matbaası 1304)
- İnce M, 'Modernleşme sürecinde toplumsal kontrol aracı olarak mahkemeler: Nizamiye Mahkemeleri örneği' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2023)
- Kenanoğlu MM, *Ticaret Kanunnâmesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticaret Hukuku* (Lotus Yayınevi 2005)
- Kılınç A ve Karakaya H, 'Batılı Devletlerin Karma Ticaret Mahkemelerinde Mecelle'nin Uygulanmasına Yönelik Eleştirilerinin Değerlendirilmesi' (2022) *2 Kırkkale Hukuk Mecmuası* 59
- Lewis B, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Metin Kıratlı tercümesi, 5. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları 1993)
- Mallat C, 'Commercial Law in the Middle East: Between Classical Transactions and Modern Business' (2000) *48 American Journal of Comparative Law* 81
- Mardin E, 'Development of the Shari'a under the Ottoman Empire' içinde Majid Khadduri ve Herbert J Liebesny (editör), *Law in the Middle East: Origin and Development of Islamic Law*, vol 1 (The Middle East Institute 1955)
- Mardin Ş, *Türk Modernleşmesi* (İletişim Yayınları 1991)
- Orhan A ve Akkuş MS, 'Türk Hukuk Sisteminde Konkordato Uygulamasının İslam Hukuku ve Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi' (2021) *11 Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 519
- Ortaylı İ, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (2. baskı, Hil Yayın 1987)
- Pekcanitez H ve Erdönmez G, *7101 Sayılı Kanun Çerçevesinde Konkordato* (Vedat Kitapçılık 2018)
- Rubin A, 'British Perceptions of Ottoman Judicial Reform in the Late Nineteenth Century: Some Preliminary Insights' (2012) *37 Law & Social Inquiry* 991
- Temperley HWV, *England and the Near East: The Crimea* (Longmans, Green and Co 1936)

- Toprak Z, 'From Plurality to Unity: Codification and Jurisprudence in the Late Ottoman Empire' içinde Anna Frangoudaki ve Çağlar Keyder (editör), *Ways to Modernity in Greece and Turkey: Encounters With Europe, 1850-1950* (I B Tauris 2007)
- Tyan E, 'Ifas et Procedure d'execution Sur Les Biens En Droit Musulman (Madhab Hanafite)' [1964] *Studia Islamica* 145
- Üçok C, Mumcu A ve Bozkurt G, *Türk Hukuk Tarihi* (17. baskı, Turhan Kitabevi 2015)
- Ülger M, 'Miftahü'l-Fünun'un Müterciminin Kimliği Hakkında Bir İnceleme' (2017) 22 Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 125
- Uyar T, *Yeni Konkordato Hukukumuzun Temel İlkeleri* (2. baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2019)
- Watson A, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law* (2. baskı, University of Georgia Press 1993)
- Yasan M, 'The Modernisation (Europeanisation) Process of the Turkish Commercial Law from 1850 to the Present' (2019) 12 Z Dziejów Prawa 271
- Yılmaz Y, *Son Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesi* (Bir Yayıncılık 2018)
- Young WE, *The Dialectical Forge: Juridical Disputation and the Evolution of Islamic Law* (Springer 2017)

EKLER

EK-1: 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in kısım, fasıl ve bâbları⁴⁹

KÂNÛNNÂME-I TİCÂRET

Kânûn-ı ticâretin kısım-ı evveli: Ale'l-ıtlâk ticâret ve kısım-ı sânisî dahi ahvâl-i iflâs beyânında olup ale'l-ıtlâk muâmele-i ticâreti müştemil olan kısım-ı evvel fusûl-i adîdeyi şâmindir

Fasl-ı evvel: Tüccâr hakkındadır

Fasl-ı sâni: Her bir tâcirin tutmaya mecbûr olduğu defâtir beyânındadır

Fasl-ı sâlis: Akd-i şirket beyânındadır

Fasl-ı râbi': Komisyon yani sipâriş tarîkiyle ticâret beyânındadır

Fasl-ı hâmis: Berren ve bahren eşyâ nakl ve îsâline me'mûr sipârişkâr ve emânetçiler beyânındadır

Fasl-ı sâdis: Beyne't-tüccâr mütedâvil olan poliçe usûlü beyânındadır

Ciro yani havâle keyfiyeti beyânındadır

Kısım-ı sâni: Ahvâl-i iflâs beyânında olup bu dahi nice fusûlü şâmindir

Fasl-ı evvel: İflâs keyfiyyetinin beyân ve i'lânına dâ'ir olarak çend bâbı müştemildir

Bâb-ı evvel: İflâsın i'lânına dâ'irdir

İkinci bâb: İflâsı zuhûr eden şahsın umûr ve mesâlihine nezâret etmek üzere Ticârethâne tarafından ta'yîn olunacak me'mûrun sûret-i me'mûriyyeti beyânındadır

Üçüncü bâb: Müflisin temhîr-i eşyâsıyla şahsına âid evvelki muâmelât beyânındadır

Dördüncü bâb: Vekillerin ta'yîn ve tebdîline dâ'ir olan usûl ve kavânin beyânındadır

⁴⁹ *Düstûr: Tertib-i Evvel* (n 4) 375-445.

Beşinci bâb: Vekillerin me'mûriyetleri beyânında olup nice faslı şâmildir

Fasl-ı evvel: Ale'l-ıtlâk vekillerin ahkâm-ı me'mûriyetlerini mutazammındır

Fasl-ı sâni: Fekk-i mühür ve tahrîr-i emvâl husûsları beyânındadır

Fasl-ı sâlis: Müflisin emtia ve eşyâsının bey' ve fûrûhtu ve esmânının tahsil ve cem'î husûsunu şâmildir

Fasl-ı râbi': Müflisin muhâfaza-yı emvâline dâ'ir olan muâmelât beyânındadır

Fasl-ı hâmis: Tahkîk-i düyûn keyfiyyetine dâ'irdir

Altıncı bâb: Uzlaşma ve uyuşma manasına olan konkordato senedinin tanzîmi veyâhud uyuşmayıp mal-ı mevcûdun zabtıyla garâmenin icrâsı beyânında olup bu dahi fusûl-i adîdeyi şâmildir

Fasl-ı evvel: Ashâb-ı matlûbun sûret-i ictimâ' ve celbine dâ'irdir

Fasl-ı sâni: Konkorda senedinin sûret-i akd ve tesviyesi hakkındadır

Fasl-ı sâlis: Konkordatonun icrâ-yı ahkâmı beyânındadır

Fasl-ı râbi': Konkordatonun hükmen ilgâsı veyâhud fesh ve adem-i icrâsı beyânındadır.

Fasl-ı hâmis: Mevcûdun adem-i kifâyeti takdîrinde iflâs muâmelâtının kapatılması beyânındadır

Fasl-ı sâdis: Alacaklıların ittifâkı beyânındadır

Yedinci bâb: Bir iflâs zuhûrunda ashâb-ı matlûbun envâ'ı ve keyfiyyet-i istihkâkâtı beyânındadır

Nev'-i evvel: Müflis ile maan müteahhid ve müflisin kefilleri olan kimseler hakkındadır

Nev'-i sâni: Rehn ile te'mîn olunmuş ve gerek menkûlâtın olan eşyâ üzerine imtiyâzlı bulunmuş olan alacaklılar hakkındadır.

Nev'-i sâlis: Eşya-ı gayrimenkûle üzerinde istiğlâl ve imtiyâzı olan alacaklıların istihkâkâtı beyânındadır.

Nev'-i râbi': Hukûk-ı zevcât beyânındadır.

Sekizinci bâb: Menkûlâtın alacaklılar beyninde tevzî' ve taksîmi ve eşyâ-ı gayrimenkûle hâsılâtının kat'-ı hesâbı beyânındadır.

Dokuzuncu bâb: Eşyâ-ı gayrimenkûlenin fûrûhtu beyânındadır.

Onuncu bâb: İstirdâd-ı eşyâ beyânındadır

On birinci bâb: İflâs hükmü sudûrunda muğayeretine dâ'ir iddiâ beyânındadır

Fasl-ı sâni: Taksîrâtlı ve hîleli iflâs beyânında olup bu dahi çend bâbı müştemildir

Bâb-ı evvel: Taksîrâtlı müflis beyânındadır

İkinci bâb: Hîleli iflâs beyânındadır

Üçüncü bâb: Müflisin iflâsında gayrıları tarafından irtikâb olunan cünha ve töhmetler beyânındadır

Dördüncü bâb: Taksîrâtlı ve hîleli iflâs zuhûrunda emvâl ve emlâkın idâresi beyânındadır

Fasl-ı sâlis: Müflisin iâde-i i'tibârı beyânındadır

**EK-2: 1807 Fransız Ticaret Kanunu'nun üçüncü kitabının başlıkları,
bölüm ve kısımları⁵⁰**

CODE DE COMMERCE

Livre III: Des Faillites et des Banqueroutes

Disposition générales

Titre I: De la Faillite

Chapitre I: De l'ouverture de la Faillite

Chapitre II: De l'Apposition des Scellés

Chapitre III: De la Nomination du Juge-commissaire et des Agens de la faillite

Chapitre IV: Des Fonctions préalables des Agens, et des premières dispositions à l'égard du Failli

Chapitre V: Du Bilan

Chapitre VI: Des Syndics provisoires

Section I: De la Nomination des Syndics provisoires

Section II: De la cessation des fonctions des Agens

Section III: Des Indemnités pour les Agens

Chapitre VII: Des opérations des Syndics provisoires

Section I: De la Levée des Scellés et de l'Inventaire

Section II: De la Vente des marchandises et meubles, et des Recouvrements

Section III: Des Actes conservatoires

Section IV: De la Vérification des Créances

Chapitre VIII: Des Syndics définitifs et de leurs fonctions

⁵⁰ *Code de commerce* (n 9) x-xii.

Section I: De l'Assemblée des créanciers dont les créances sont vérifiées et affirmées

Section II: Du concordat

Section III: De l'Union des Créanciers

Chapitre IX: Des différents espèces de Créanciers et de leurs droits en cas de faillite

Section I: Disposition générales

Section II: Des Droits des Créanciers hypothécaires

Section III: Des Droits des Femmes

Chapitre X: De la répartition entre les Créanciers, et de la liquidation du mobilier

Chapitre XI: Du mode de vente des Immeubles du Failli

Titre II: De la Cession de Biens

Titre III: De la Revendication

Titre IV: Des Banqueroutes

Chapitre I: De la Banqueroute simple

Chapitre II: De la Banqueroute frauduleuse

Chapitre III: De l'Administration des biens en cas de Banqueroute

Titre V: De la Réhabilitation

EK-3: 1850 Kânûnnâme-i Ticâret'in ikinci kısmının birinci faslının altıncı bâbı hükümleri⁵¹

Altıncı bâb: Uzlaşma ve uyuşma manasına olan konkordato⁵² senedinin tanzîmi veyâhud uyuşamayıp mal-ı mevcûdun zabtıyla garâmenin icrâsı beyânında olup bu dahi fusûl-i adîdeyi şâmilidir

Fasl-ı evvel: Ashâb-ı matlûbun sûret-i ictimâ' ve celbine dâ'irdir

211. madde: Alacak isbâtı için ta'yîn olunan sekiz gün mühletin inkizâsından üç gün güzerânında, alacakları tahkîk ve tasdîk olunmuş veyâhud ihtiyâten deftere idhâl ettirilmiş olan alacaklılar Ticârethânedan ta'yîn kılınacak me'mûr ma'rifetiyle celb olunarak, konkordato senedinin müzâkere ve kararlaştırılması zımında meclis akdine ibtidâr oluna ve bu bâbda Ticârethâne kapısı ve broş⁵³ ve müflisin dükkân ve mağazası üzerine i'lânâmeler ta'lik ve gazetelere dahi derc ve tahrîr ettirilerek, keyfiyyet i'lân ve işâat ve işbu i'lânâmelere ve da'vet tezkirelerine akd olunacak meclisin sebebi beyan ve işâret kılına.

212. madde: Ticârethânedan ta'yîn olunan me'mûr tarafından tahsîs kılınan mahal ve yevm ve saatte, ber-vech-i bâlâ tasdîk ve kabûl olunmuş ve gerek ihtiyâten deftere idhâl ettirilmiş olan alacaklılar bizzat gelerek veyâhud vekillerini irsâl ederek me'mûr-ı mûmâileyh hâzır olduğu halde meclis akdine ve meclis-i mezkûra müflisin dahi celbine mübâderet oluna. Müflis-i merkûm hapishânedan ihrâc olunmuş veyâhud te'mînnâmesini tahsîl etmiş ise bizzat gelmeye mecbûrdur. Meğerki me'mûr-ı mûmâileyh tarafından makbûl olan özr-i şer'î tahakkukuna mebnî âharîni tevkîle salâhiyeti ola.

213. madde: İflâsın keyfiyyet-i ahvâli ve gerek rüsûm ve kavâid-i mer'iyyesinin icrâsı ve muâmelât-ı icâbiyyenin ifâsı, vekiller tarafından sâlifü'z-zikr akd olunacak meclise arz ve ifâde olunduktan ve ol halde müflis dahi istintâk ve istimâ' kılındıktan sonra, meclisce vekillerin ifâdât-ı vâkıları bir kıt'a varakaya zabt ve tahrîr ve taraflarından imzâ ve temhîr olunarak, varaka-yı merkûme Ticârethâne tarafından ta'yîn kılınan me'mûra teslim ve me'mûr-ı mûmâileyh tarafından dahi meclisce olan müzâkere ve kararı hâvî bir kıt'a takrîr tanzîm kılına.

Fasl-ı sâni: Konkorda senedinin sûret-i akd ve tesviyesi hakkındadır

214. madde: Zikr olunan rüsûm ve kavâide riâyet ve tamâmen icrâ olunmazdan evvel, hâzır bi'l-meclis olan ashâb-ı düyûn ile müflis-i medyûn beyninde bir gûne

⁵¹ *Düstür: Tertib-i Evvel* (n 4) 416-428.

⁵² Konkorda tabiri bir tâcir te'diye-i deynden âciz olduğu halde müflis hükmünde olacağından ol halde kendisiyle ashâb-ı matlûb beyninde verilen karar ve temsilîyete itlâk olunur.

⁵³ Tâife-i tüccârın kambiyo alıp satmak üzere cem'iyetgâh ittihâz ettikleri mahalle beyne't-tüccâr broş ta'bir olunur.

mukâvele akdi câiz değildir. Bâlâda muharrer olduğu üzere kat'iyen tasdik ve kabûl veyâhud ihtiyâten deftere idhâl olunmuş olan düyûnun üç rub'una mutasarrıf ve aded cihetiyle ekser ve ağleb olan alacaklıların inzimâm-ı re'y ve ma'rifetleriyle akd olunan mukâvele mu'teber olup, kavâid-i merkûmenin adem-i icrâsı takdîrinde mukâvele senedi mer'î ve mu'teber değildir.

215. madde: İstiğlâl ve rehn ve imtiyâz cihetleriyle alacakları mütehakkik olan alacaklılar bu misillü alacakları için konkordato senedine dâir muâmelâtta re'yelerini söylemeye salâhiyetleri yokdur. Fakat istiğlâl ve rehn ve imtiyâzlarından ferâgat ederler ise bunların alacakları dahi deftere idhâl ve mahsûb kılınır. Mâdemki konkordato senedi akdi zımnında meclise duhûl ile re'y ve müdâhale edeler istihkâkât-ı vâkıılarından ferâgat etmiş olacakları tabîat-ı maslahat îcâbındandır.

216. madde: Uyuşmak emri şâyân-ı i'tibâr olmak için senedi meclisce imzâ ve tasdik olunmak şartdır. Eğer yalnız aded-i eşhâsin ekserîsi kâil veyâhud yalnız mikdâr-ı matlûbun üç rub'una mutasarrıf olanlar râzı olup da şart-ı matlûb hâsil olmadığı halde müzâkerât-ı îcâbiyye nihâyet sekiz gün dahi imhâl kılınır. Bu takdirde meclis-i sâbıkda vâki' red ve kabûl bahisleri nazar-ı i'tibârdan sâkit olur.

217. madde: Hilekâr olmak⁵⁴ üzere hükmolunan müflis hakkında konkordato senedinin akdi câiz değildir. Bu makûle hileli iflâsın teftîş ve muhâkemesine mübâşeret olduğu anda alacaklılar bir yere gelip müflisin berâet-i zimmeti tebeyyün eylediği takdirde konkordato müzâkeresine teşebbüs olunup olunmaması husûsunun teftîş maddesinin hitâmına kadar te'hîrine beynlerinde bir mühlet ta'yîniyle karar verildiği halde işbu te'hîr maddesi bâlâda mestûr 214. maddede beyân olduğu üzere aded cihetiyle ve matlûbâtlarının mikdâr ve kemiyyeti hasebiyle ağleb olan alacaklıların re'yelerine muvâfakat ile hükmolunup mühlet-i meşrûtanın inkizâsında konkordato müzâkeresi tasmîm olunur ise ânifü'z-zikr maddede vaz' olunan kavâidin icrâsına mübâderet kılınır.

218. madde: Müflisin iflâsı taksîrât-ı vâkıısından nâşî olduğu hükmolunur ise ol halde dahi konkordato senedinin akdi câizdir. Ancak o makûle müflisin taksîrâtı zâhire çıkarılması husûsu takîb olunmakda bulunmuş ise davanın hitâmına kadar müzâkerelerini tevkîf etmek alacaklıların yed-i ihtiyârındadır. Bu bâbda ânifü'z-zikr maddenin kavâidine riâyet olunur.

219. madde: Konkordato senedinin tanzîm ve tesviyesine istihkâkları olan veyâhud müstehak oldukları ba'dehü tebeyyün eden bilcümle alacaklılar konkordato senedinin akdine muhâlefete iktidârları derkârdır. İşbu muhâlefetleri dahi esbâb ve delâile mebnî olmak ve sened tanzîminden i'tibâren sekiz gün zarfında müflis ve vekillerine ihbâr olunmak lâzımeden olup, bu vecihle olmadığı halde muhâlefetleri

⁵⁴ Müflis üç nev'dir: Evvelki müflis-i hakikî, ikinci taksîrâtlı müflis, üçüncü müflis-i hilekârdır.

mesmû' değildir ve muhâlefet keyfiyeti Ticârethânenin işbu madde hakkında evvel-be-evvel akd olunacak meclisine arz ve beyân olunduğu ol bâbda takdîm olunacak müzekerede mûnderic olmak lâzımdır ve bir iflâs için eğerçi yalnız bir vekil ta'yîn olunmuş ise ol dahi konkorda senedinin akdine muhâlefet eyler ise yeniden bir vekil ta'yîn olunmasını iddiâ eylemek vekil-i mûmâileyhin vazîfe-i zimmetidir. İşbu maddede vaz' olunan kavâidin vekil-i cedîd hakkında icrâsı lâzımedendir. Kaldı ki muhâlefet husûsunda hükmün ısdârı keyfiyet-i maddeye nazaran Ticârethânenin dâire-i me'mûriyetinden hâric mes'âilin hal ve tesvîyesine mütevakıf ise işbu mes'elelerin tesvîyesine kadar Ticârethânenin hükmü te'hîr olunur ve ol bâbda Ticârethâne tarafından muhtasarca bir mühlet tahsîs olup muhâlefet eden alacaklı mühlet-i merkûme esnâsında maddesinin râci' olduğu mahalle mürâcaat birle ta'cîl ve müsâraatını isbât etmek lâzımedendir.

220. madde: Konkordato senedinin tasdîkini sâ'irlerden ziyâde ta'cîl eden müddeînin istid'âsı üzere Ticârethânenin icrâsına i'tinâ olup ancak muayyen olan sekiz gün mühletin inkızâsından evvel hükmolunamaz. Eğerçi mühlet-i merkûme zarfında muhâlefet vukû' bulur ise işbu muhâlefet ve gerek tasdîk maddesi yalnız bir i'lân ile Ticârethâne tarafından hükmolunur ve muhâlefet keyfiyetinin kabûl ve i'tirâfı takdîrinde bilcümle alacaklılar hakkında konkordato senedinin hükmü mensûh olur.

221. madde: Beher hâl konkordato senedinin tasdîki hükmolunmazdan mukaddem gerek iflâsın hâlline dâir ve gerek konkordatonun makbûliyetine mütedâ'ir Ticârethâne tarafından ta'yîn kılınan me'mûr cânibinden Ticârethâneye bir kıt'a takrîr takdîm olunmak lâzımdır.

222. madde: Bâlâda mezkûr kavâide riâyet olunmadığı veyâhud âmmenin menfaatine ve alacaklıların muktezâ-yı maslahatlarına münâfi bazı esbâb ve vesâil vukû bulduğu halde o makûle mevâdd konkordato senedi akdine mâni' olacağından Ticârethâne tarafından dahi tasdîk olunamaz.

Fasl-ı sâlis: Konkordatonun icrâ-yı ahkâmı beyânındadır

223. madde: Konkordato tasdîk ve kabûl olduğu halde bilanço ta'bîr olunur muvâzene defterine mukayyed ve gayr-i mukayyed olarak alacakları tahkik olunmuş veyâhud olunmamış olan ve gerek Memâlik-i Osmâniyye'den hâric mahalde ikâmet eden alacaklılar hakkında, 206. ve 207. maddelerin meâlî üzere muvâzene defterine ihtiyâten idhâl olunmuş alacaklılara Ticârethâne tarafından her ne kadar mebâlig tahsîs olunur ise olsun, bu makûle alacaklılar haklarında konkordato senedi mer'ıyyü'l-icrâdır.

224. madde: Sâlifü'z-zikr 197. maddenin üçüncü fıkrası mantûkunca müflisin gayrimenkûl eşyası istiğlâl tarikiyle kaydettirilmiş ise, işbu istiğlâl bilcümle

alacaklılara râci‘ olmak konkordato tasdîknâmesinin hükmü iktizâsından olub, tasdîknâmenin hükmü istiğlâli icrâ olunan mahal sicillât[ın]a kaydettirilir. Meğerki konkordato mûcibince bu bâbda sûret-i âhar ile karar verilmiş ola.⁵⁵

225. madde: Konkordatonun tasdikinden sonra ilgâ ve ibtâlîne dâir her gûne dava mesmû‘ değildir. Meğerki müflisin emvâl-i mevcûdesini ketm ve taklîl veyâhud düyûnunu teksîr misillü hîle ve zemînler ile hareket olunmuş olduğu mütebbeyin ola.

226. madde: Konkordato mukâvelesinin tasdikini mutazammın i‘lâmın sudûriyle icâbî hükmolunduktan sonra, vekillerin me‘mûriyetleri hitâm-pezîr olup kat‘î sûretiyle hesâblarını Ticârethâne me‘mûru huzûrunda müflise teslim ederek bi‘l-mûzâkere hesâbları kat‘ olunur. Müflisin bilcümle emvâl ve defâtir ve eşyâ ve kağıdları yedine i‘tâ ve teslimini nâtik bir kıt‘a sened ahz olunub, ol bâbda Ticârethânedan ta‘yîn kılınan me‘mûr tarafından bir kıt‘a müzekkere tahrîr olunarak me‘mûr-ı mûmâileyhin me‘mûriyeti dahi hitâm-pezîr olacağından, ba‘dehû bir gûne muâraza vakû‘unda Ticârethâne tarafından fasl olunur.

Fasl-ı râbî‘: Konkordatonun hükmen ilgâsı veyâhud fesh ve adem-i icrâsı beyânındadır.

227. madde: Gerek hîle zuhûrunda ve gerek konkordatonun tasdikinden sonra hîleli iflâs olduğunu mutazammın hüküm ve i‘lâmın sudûrunda konkordatonun külliyyen ilgâsıyla keenlemyekün hükmünde olması lâzım gelir ve o halde icrâsına yani verilmesi mukarrer olan mebâliği ve icrâsı mev‘ûd bulunan şerâiti icrâya kefil olan kimseler dahi tabiatıyla kefâletden tahlîs olunurlar. Henüz hükmü lağvolunmamış bir konkordato şerâitinin müflis tarafından adem-i icrâsı takdîrinde icrâsına kefilî vâir ise Ticârethânedeki kefiller hâzır oldukları halde konkordato hükmünün feshi zımında müflisin aleyhine dava olunabilir. Fakat mezkûr konkordatonun fesh ve ibtâlî mûnâsebetiyle şerâitinin bi‘t-tamâm veyâhud bazısının icrâsına müteahhid olan kimseler kefâletten berî‘ü’z-zimme olamazlar.

228. madde: Konkordatonun tasdikinden sonra hîleli iflâs için müflisin aleyhine davaya mübâşeret olunup da müflis habs ve tevkîf olunduğu anda derdest olan emvâlinin telefden vikâyesi esbâbının istihsâlîni tenbîh etmek Ticârethâneye âid ve râci‘dir. Ancak davaya sebep kalmadığına dâ‘ir veyâhud müflisin berâet-i zimmetine ve gerek tahliyye-i sebîl ve ma‘zûriyyetine mütedâ‘ir i‘lâmın ısdâr ve i‘lâmı gününden i‘tibâren zikr olunan vikâye ve muhâfaza esbâbının iltizâmından tabiatıyla keff ve ferâgat olunur.

229. madde: Hîleli iflâs hükmünü mutazammın i‘lâmın ve gerek konkordatonun

⁵⁵ Müflis olan şahıs konkordato akdinden sonra eğerçi bir takrib emlâkinin bir mikdârını âhara istiğlâl ve terhîn ederek ba‘dehû yeniden medyûniyeti zuhûr ve tebeyyün eyler ise, mâdemki müflis-i merkûmun emlâkı mukaddemâ masaya istiğlâl ve terhîn olunmuş olduğu cihetle mukayyed bulunan ashâb-ı matlûb takaddümen istifâ-yı deyn ederler ve böyle sonradan terhîn-i emlâk hususunun men‘i zımında metn-i kânünnâmede beyân olunduğu üzere tasdîknâme hükmünün emlâk-ı merkûmenin istiğlâli ve terhîni icrâ olunan mahal sicillâtına kaydettirilmesi iktizâ-yı maslahatdandır.

külliyen ilgâ veyâhud fesh ve ibtâlini âmir hükmün mantûkunca Ticârethâne tarafından bir me'mûr ile bir veyâhud müteaddid vekiller ta'yîn kılınır ve temhîr-i emvâl keyfiyeti işbu vekillerin yedindedir ve senedât ve evrâk-ı sâire ru'yet olunarak kıymet-i emvâl ve eşyâ defter-i atık ile mukâbele birle icâb eder mevâd olduğu halde defter-i atıke zeyl ve ilâvesine ve tekrâr bir muvâzene defterinin tahrîrine zikr olunan vekiller tarafından ibtidâr olunur. İşbu yeni vekiller ta'yîni mübeyyin i'lâmın gaydıyla beraber yeniden zuhûru muhtemel olan alacaklılara alacaklarına dâ'ir senedâtlarını li-ecli't-tahkîk yirmi gün zarfında takdîm ve irâ'e eylemeleri husûsu 199 ve 200. maddeler ahkâmına tatbîkan Ticârethâne mukayyedi tarafından ashâb-ı matlûba ihbâr olunur.

230. madde: Ânifü'z-zikr madde mantûkunca yeniden zuhûr edecek matlûbâtın tahkîkine bilâ-imhâl mübâderet olunup ancak mukaddemâ kabûl ve tasdîk olunmuş düyûnun ez-ser-i nev' tahkîki lâzım gelmez. Maamâfih tasdîk-i sâbıktan sonra gerek külliyyen ve gerek bir mikdârları te'diye olunmuş düyûnun adem-i kabûl ve tenzili husûsları müstesnâ ola.

231. madde: Muâmelât-ı merkûme hitâm-pezîr oldukdan sonra eğer müceddeden bir konkordato akd olunmaz ise vekillerin ibkâ veyâhud tebdili husûsuna dâ'ir re'yelerini söylemek üzere alacaklılar akd-i meclis ederler ve yeniden zuhûr eden alacaklılar için sâlifü'z-zikr 199. ve 204. maddeler mantûkunca Memâlik-i Osmâniyye'de mütemekkin ashâb-ı matlûbât hakkında ta'yîn olunan mühletlerin inkızâsından evvel akçe tevzî'ine mübâderet olunamaz.

232. madde: Konkordato mukâvelesinin tasdîkenden sonra ve mukâvele-i merkûmenin külliyyen ilgâ veyâhud fesh ve ibtâlınden mukaddem müflis tarafından tertîb ve tesviye olunmuş olan senedât ve mukâvelât mücerred alacaklıların istihkâklarına nazaran gabin ve hîle mülâhazasına mebnî olduğu tebeyyün eylediği halde senedât ve mukâvelât-ı merkûme keenlemyeküm hükmünde addolunur.⁵⁶

233. madde: Konkordato mukâvelesinin akdinden evvel alacaklıların matlûbâtı neye bâliğ olmuş ise tamâmen ve kâmilen müflisden iddiâya salâhiyetleri ez-ser-i nev' hâsıl olup ancak masa ta'bir olunur akçenin tevzî'ine zîrde âtî vecihle dâhil olurlar. Evvelâ garâme akçesinden hiç bir nesne almamışlar ise alacaklarını bi't-tamâm talep ve iddiâ ederler. Sâniyen, garâme akçesinden bir mikdârını almışlar ise henüz almadıkları garâmeye mukâbil matlûb-ı aslilerinin bakiyesine istihkâkları olur ve konkordato mukâvelesinin külliyyen ilgâsı veyâhud fesh ve ibtâli sebkât etmeksizin müflisin ikinci defa olarak iflâsı zuhûrunda dahi işbu maddenin nizâmâtı mer'ıyyü'l-icrâdır.

⁵⁶ Konkordatonun fesh ve külliyyen ilgâsı üç maddeden neş'et eder: Evvelâ müflis hakkında hilekâr olduğuna dair hükmün sudûru, sâniyen gabin ve hîle vukû'u maddeleri olup, bu iki sebep zuhûrunda konkordato ber-müceb-i kânûn külliyyen ilgâ olunur. Sâlisen, müflis taahhüdâtını icrâ etmediği takdirde ashâb-ı matlûb tarafından konkordatonun feshi iddiâ kılınır ve sebep-i evvel ve sâniye konkordatonun tecdidi mümkün olmayıp, üçüncü sebebe göre tecdid ve tanzimine mesâğ olup, Ticârethâne tarafından icâbı hükmolunur.

Fasl-ı hâmis: Mevcûdun adem-i kifâyeti takdîrinde iflâs muâmelâtının kapatılması beyânındadır

234. madde: Konkordatonun tasdikinden veyâhud alacaklıların ittifâkından mukaddem müflisin mevcûdu iflâs muâmelâtının icrâsına kifâyet etmeyerek tevkîfi icâb eder ise Ticârethâne me'mûrunun inhâsıyla iflâs muâmelâtının kapatılmasını resmen bile hükmetmek Ticârethânenin re'yine muhavveldir ve işbu hüküm ve i'lâm muktezâsınca müflisin zâtı ve gerek emvâl ve emlâkı hakkında dava etmek husûsuna her bir alacaklının başka başka hakkı hâsıl olup ancak i'lâm-ı mezkûrun icrâsı târîh-i i'lâmdan i'tibâren yalnız bir ay müddet tevkif ve te'hîr olunur.

235. madde: Gerek müflis ve gerek müflis ile alâkası olan kimse her ne vakit iflâs muâmelâtının mesârifini idâre edecek kadar mebâliğin mevcûd olduğunu isbât eder veyâhud vekiller yedine teslim eyler ise ânîfü'z-zikr maddede beyân olunan hüküm ve kararın îadesine müflis-i mezbûr ve alâkadarının salâhiyeti derkârdır ve her halde ânîfü'z-zikr maddenin iktizâsı üzere vukû' bulacak davanın mesârifi evvel-be-evvel te'diye ettirilmek lâzımedendir.

Fasl-ı sâdis: Alacaklıların ittifâkı beyânındadır

236. madde: Konkordato mukâvelesi akd olunamadığı halde alacaklılar ittifâk⁵⁷ edip birlikte hareket etmek üzere istihkâk-ı tâmları derkârdır ve gerek iflâs umûrunun ru'yetine ve gerek vekillerin ibkâ ve tebdîli menfaatine dâ'ir husûsâtın müzâkeresi zımında Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûr tarafından alacaklılar celb olunup imtiyâz ve istiğlâl ve rehn cihetleriyle alacakları mütehakkik olan alacaklılar işbu meclise dâhil olurlar ve ashâb-ı matlûbâtın müddeâ ve i'tirâzlarını şâmil bir kıt'a mazbata tahrîr olunup sâlifü'z-zikr 170. madde mantûkunca mazbata-yı mezkûrenin meâline nazaran Ticârethâne tarafından karar verilir ve ibkâ olunmayacak vekiller takrîrlerini yeni vekillere verib Ticârethâne me'mûru mûmâileyh dahi hâzır olmak ve müflis dahi icâbî takdîrinde celb olunmak lâzımdır.

237. madde: İflâsın emvâl-i mevcûdesinden müflise bir mikdâr îane-i nakdiyye i'tâsı husûsu hâzır bi'l-meclis olan alacaklılar beyninde müzâkere olunarak, bu bâbda ekserîsi râzı oldukları halde iflâsın emvâl-i mevcûdesinden bir mikdâr mebâliğ îane nâmıyla müflise verilmek husûsuna müsâade kılınıb, işbu îanenin mikdârı vekiller tarafından teklîf ve Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûr cânibinden tahsîs olunur. Meğerki yalnız vekiller tarafından bu bâbda Ticârethâneye mürâcaat ve istid'â kılın.

238. madde: Bir ticâret şirketinin iflâsı zuhûrunda şerîklerin biriyle veyâhud bir niceleriyle konkordato mukâvelesinin akdine râzı olmak alacaklıların yed-i ihtiyârlarındadır. Ol takdirde, şirketin bilcümle emvâl-i mevcûdesi müttefik

⁵⁷ Ashâb-ı matlûbün ittifâkından murâd konkordato muâmelesi icrâ olunamamasından dolayı müflisin mevcûdu olarak her ne bulur ise beynlerinde taksîm demek olur.

alacaklıların taht-ı idârelerinde kalıp konkordatoyu tahsil etmiş kimselerin emvâl-i mahsûsaları şirket malından ihrâc olunarak bu makûleler ile akd olunacak mukâvele-i mahsûsada garâme akçesi hasran ve kasran şirket malından hâric eşyâdan te'diye olunmak taahhüdü münderic olur ve yalnız kendi nefesine âid bir konkordatoya destres olmuş olan şerîk sâ'ir şerîkler ile müteahhid olmakdan berî'ü'z-zimme olur.

239. madde: İflâs vekilleri alacaklıların masa ta'bir olunur cem'iyeti tarafından bi'l-vekâle ifâ-yı düyûna me'mûr olup maamâfih müflisin emvâl-i mevcûdesi ile ticâret etmek üzere alacaklılar tarafından vekillere ruhsat verilir ve bu bâbda dâyinlerin meclis-i meşveretinden verilecek kararnâmede me'mûriyetlerinin vakt ve vüs'ati ve mesârifin ru'yetine medâr olmak üzere yedlerinde hıfz olunacak mebâliğin mikdârı tasrîh kılınmak lâzımedendir. Mebâliğ ve nüfûs cihetleriyle üç rub'una mutasarrıf ve ağleb olan alacaklıların re'yleri üzere Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûrun huzûrunda kararnâme-i merkûmeye teşebbüs olunur ve işbu kararnâmeye karşı muhâlefet ve i'tirâz etmek husûsu gerek müflisin ve gerek imzâkeşi-rızâ olmayan sâ'ir alacaklıların yedlerinde ise de işbu i'tirâzdan nâşî kararnâme-i merkûmenin icrâsı tevkîf olunamaz.

240. madde: Vekiller emvâl-i iflâsı kullandıkları esnâda mevcûddan ziyâde muâmelât ve taahhüdâta girişirler ise, emvâl-i merkûmenin li-ecli't-ticâre isti'mâline ruhsat vermiş olan ashâb-ı matlûb verdikleri ruhsatnâmede muharrer şerâit mûcibince emvâl-i iflâsdan kendülere râci' olan hisseden ziyâdesi için bizzat mes'ûl olub, her biri alacağına mikdârına nisbet mevcûddan tenâkus eden akçeyi te'diye ve ifâ eylemeye mecbûrdur.

241. madde: Müflisin menkûlâtından olmayan emlâkını ve gerek menkûlâtından olan emtia ve eşyâsını fûrûht ile düyûn ve zimemâtının tanzîm ve tesviyesi maddelerini ta'cil etmek üzere vekiller mecbûrdur ve husûsât-ı mezbûreye Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûr nezâretiyle teşebbüs olunup müflisin celb ve ihzârı lâzım gelmez.

242. madde: Sâlifü'z-zikr 195. maddede muharrer kavâide imtisâlen müflise âid her gûne hukûk ve iddiâyı tesviye ve ru'yet etmek üzere vekiller me'zûn olup ol bâbda müflisin muhâlefeti mesmû' değildir.

243. madde: Ber-vechi-bâlâ ittifâk üzere olan alacaklılar ittifâklarının ibtidâsı senesinde hiç olmaz ise bir defa ve îcâb eylediği halde âtî senelerinde iktizâsına göre akd-i meclis etmek üzere Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûr ma'rifetiyle celb olunur ve mecâlis-i merkûmede vekiller iflâs umûrunu teveccühle idâre ve tesviye ettiklerinin takrîrini vermeye mecbûrdurlar ve bâlâda mezkûr 170. ve 236. maddelerde tasrîh olunan kavâide tatbîkan me'mûriyetlerinde ibkâ veyâhud îcâbına göre azl ve tebdîlleri icrâ olunur.

244. madde: Müflisin hesâbları kat' ve tesviye olundukda alacaklı Ticârethânedan ta'yîn kılınan me'mûr ma'rifetiyle celb olup vekiller dahi işbu son meclisde me'mûriyetlerinin netîcesinden takrîrlerini vererek müflisin bi'n-nefs bulunması veyâhud iktizâsı üzere celb ve ihzâr olunması lâzımedendir ve müflisin ma'zûriyyet ahvâline dâ'ir ashâb-ı matlûbât re'yelerini söyleyip ol bâbda bir kıt'a mazbata tahrîri ile alacaklıların her biri mülâhazât ve i'tirâzâtını ol mazbatada derc eylemek üzere me'zûn olup meclis-i mezbûrun hitâmından sonra müttefik alacaklıların cem'iyyeti bi'l-istihkâk hal ve tefrîk olunur.

245. madde: Müflisin ma'zûriyyet-i ahvâline dâ'ir alacaklıların karar re'yleri ve gerek iflâsın keyfiyyet-i vukû'u ve hâlât-ı sâ'iresine mütedâ'ir bir kıt'a takrîr Ticârethâne me'mûru tarafından arz ve takdîm olunub, müflisin ma'zûr olup olmayacağı Ticârethânedan hükmolunur.

246. madde: Müflisin ma'zûr olmadığı i'lân olduğu takdîrde beher dâyin kendi alacağına dâ'ir müflisin zâtı ve emvâli hakkında dava etmeye ez-ser-i nev' salâhiyeti hâsıl olur. Ma'zûr olmak üzere hükmolunduğu takdîrde iflâsından dolayı alacaklıların davaları için habs olunmak mecbûriyetinden tahlîs olunarak min ba'd nefesine dokunulmayıp fakat emvâlinden dava olunur. Şu kadar ki kavânîn-i mahsûsa ile derkâr olan bazı istisnâlara riâyet kılınır.⁵⁸

247. madde: Hileli iflâs irtikâb edenler ve kendi malları olmayan eşyânın fûrûhtuna mütasaddi olanlar ve gerek sirkat ve dolandırıcılık veyâhud kendilerine i'timâd olunan şeye hıyânet ve taaddî ile müttehem olan ve be-tahsîs emvâl-i mîrîyyenin sarf ve istihlâkine cesâret eden kimseler ma'zûr olmak üzere hükmolunmak câiz değildir.

248. madde: Tüccârdan medyûn olanların emvâl-i mevcûdesini alacaklılara terk ve i'tâ eylemek husûsunda vukû' bulan istid'âları şâyân-ı kabul değildir.⁵⁹

⁵⁸ Kavânîn-i mahsûsadan murâd tavattun etmemiş olan ecnebî ve vasîler ve me'mûrîn ve emânet muhâfızları demek olup bunların ma'zûriyyeti tebeyyün etse bile mahbûsiyet mecbûriyetinden berî olamazlar. Çünkü dünyularının keyfiyyet-i mahsûsaları içâbinca bunların mahbûsiyeti emniyeti tahsîl eder.

⁵⁹ İşbu maddede muharrer nizâm yalnız tâife-i tüccâra mahsûs olup, tüccârdan olmayan sâ'ir medyûnün tarafından bu vecihle istid'â vukû'unda mehâkim-i belediyyeye mürâcaat olunmak lâzım gelir.